

Crna Gora

DECENIJA
OBNOVE
NEZAVISNOSTI
HILJADU GODINA
DRŽAVNOSTI
2016

Da je vječna Crna Gora

CRNA GORA

MINISTARSTVO FINANSIJA

Direktorat za ekonomsku politiku i razvoj

PROLJEĆNA ANALIZA MAKROEKONOMSKIH KRETANJA I STRUKTURNIH REFORMI - 2016.

Podgorica, jun 2016.

UVODNE NAPOMENE	2
1 MAKROEKONOMSKA KRETANJA U 2015. I I KVARTALU 2016.	3
1.1 PROSJEČAN RAST U SEE6 IZNOSIO 2,1% U 2015.	3
1.2 INTENZIVIRANJE EKONOMSKOG RASTA U 2015.	3
1.3 REALNI SEKTOR U 2015. GODINI BILJEŽI RAST, DOK JE U I KVARTALU 2016. DOŠLO DO BLAGOG USPORAVANJA EKONOMSKE AKTIVNOSTI	4
1.3.1 <i>Kretanja na eksternom tržištu, uz blagi rast potrošnje stanovništva, uslovia pozitivne stope inflacije u 2015.....</i>	6
1.4 POZITIVNI TREND OVI NA TRŽIŠTU RADA OGLED AJU SE KROZ POVEĆANJE ZAPOSLENOSTI I NEZAPOSLENOSTI I BLAGI RAST ZARADA	6
1.5 BANKARSKI SEKTOR U 2015. STABILAN I LIKVIDAN, UZ UMJEREN KREDITNI RIZIK	7
1.6 NETO PRILIV SDI U POTPUNOSTI POKRIO DEFICIT TEKUĆEG RAČUNA U 2015. GODINI	8
2 JAVNE FINANSIJE	10
2.1 KONSOLIDACIJA JAVNIH FINANSIJA UZ JAČANJE PORESKE DISCIPLINE.....	10
2.2 BLAGI RAST PRIHODA BUDŽETA U I KVARTALU 2016. GODINE	11
2.3 OSTVAREN SUFICIT BUDŽETA LOKALNIH SAMOUPRAVA U 2015. GODINI.....	12
2.4 PORAST DRŽAVNOG DUGA	12
3 STRUKTURNE POLITIKE	14
3.1 SEKTOR PREDUZEĆA	14
3.1.1 <i>Javno-privatno partnerstvo je prepoznato kao jedan od modela za rješavanje problema nedostatka sredstava za realizaciju razvojnih projekata .....</i>	14
3.1.2 <i>Biznis okruženje .....</i>	15
3.1.3 <i>Mrežne industrije.....</i>	18
3.2 FINANSIJSKI SEKTOR.....	23
3.3 TRŽIŠTE RADA I SOCIJALNA ZAŠTITA	26
3.4 IMPERATIV EKONOMSKE POLITIKE JE POVEĆANJE UČEŠĆA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE U BDP-U	33
3.5 KONTINUIRANO POVEĆANJE KONKURENTNOSTI AGRARNOG SEKTORA	35
3.6 CRNA GORA TEŽI DA SE POZICIONIRA KAO VISOKOKVALITETNA TURISTIČKA DESTINACIJA	37
3.7 SISTEMU UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM PRIPADA POSEBNO MJESTO U SISTEMU UPRAVLJANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ	38
3.8 SAVREMENI NAČIN KORIŠĆENJA PROSTORA, PRILAGOĐEN RAZVOJNIM POTREBAMA I INTERESIMA DRŽAVE	39
3.9 FUNKCIONALNIJI SISTEM JAVNE UPRAVE	40

UVODNE NAPOMENE

Ministarstvo finansija, dva puta godišnje, priprema analizu makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi, u kojoj se analiziraju kretanja osnovnih makroekonomskih indikatora (BDP, cijene, tržište rada, monetarni i eksterni sektor), kretanja u javnim finansijama i sektorskim politikama. Ovom analizom prikazana su ekonomska kretanja za 2015. i u I kvartalu 2016.

Ekonomska politika Crne Gore je usmjerena na realizaciju utvrđenih nacionalnih prioriteta, uz uvažavanje preporuka Evropske komisije u vezi sa sprovođenjem i unapređenjem reformskih mjera i politika.

1 MAKROEKONOMSKA KRETANJA U 2015. I I KVARTALU 2016.

Nakon blagog usporavanja u 2014. godini, ekonomski rast u 2015. ponovo dobija zamah, podstaknut visokim prilivom stranih direktnih investicija i odličnim rezultatima u sektoru turizma i građevinarstva, dok je pad industrijske proizvodnje, rast uvoza i značajan pad izvoza, snizio očekivane stope rasta u I kvartalu 2016.

1.1 Prosječan rast u SEE6 iznosio 2,1% u 2015.

Prema WEO (World Economic Outlook) iz aprila ove godine, stopa realnog rasta svjetske ekonomije u 2015. godini iznosila je 3,1%, što je 0,3 p.p. niže u odnosu na 2014. godinu.

U 2016. i 2017. godini projektovan je blagi nastavak oporavka u eurozoni. Iako je eksterna tražnja oslabila, pozitivan efekat imaće niže cijene energije, skromna fiskalna ekspanzija i povoljniji uslovi na finansijskom tržištu.

Prema podacima Eurostat-a, inflacija u eurozoni u martu iznosila je 0%. Najznačajniji uticaj na godišnju stopu inflacije imale su cijene iz oblasti „restorani i kafići“ (+0,12 p.p.) i cijene iz oblasti „putovanja“ (+0,09 p.p.), dok su najveći negativan uticaj ostvarile cijene iz oblasti „goriva za transport“ (-0,60 p.p.).

Stopa nezaposlenosti u eurozoni u martu 2016. pala je na 10,2%, što je za 1,0 p.p niže u odnosu na isti mjesec prošle godine. U EU28, stopa nezaposlenosti je u martu pala na 8,8%, sa 9,7% u martu prošle godine.

Tabela 1 Realni rast – SEE6

	2015e		2016f		2017f	
	WB	IMF	WB	IMF	WB	IMF
Albanija	2,6	2,6	3,2	3,4	3,5	3,8
BIH	2,8	2,8	2,6	3,0	3,1	3,2
Kosovo	3,6	3,3	3,6	3,4	4,0	4,3
BJR Makedonija	3,7	3,7	3,7	3,6	4,0	3,6
Crna Gora	3,4	4,1	3,7	4,7	3,1	2,5
Srbija	0,8	0,7	1,8	1,8	2,3	2,3

Izvor: Redovni ekonomski izvještaj Svjetske banke – proljeće 2016 i MMF- World Economic Outlook database april 2016.

Prema redovnom ekonomskom izvještaju Svjetske banke za SEE6¹–proljeće 2016, rast u šest zemalja jugoistočne Evrope u 2015. godini iznosio je prosječno

¹ SEE6 – Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, BJR Makedonija, Crna Gora i Srbija

2,1%, što je za 1,8 p.p. više nego u 2014. godini. U 2016. godini očekuje se rast od 2,6%, a u 2017. 3,0%.

1.2 Intenziviranje ekonomskog rasta u 2015.

Prema preliminarnim podacima Monstat-a, realni rast BDP-a u 2015. godini iznosio je 3,2%. U prva tri kvartala BDP je rastao po prosječnoj stopi od 3,8%, pri čemu su najznačajniji doprinosi rastu dali sektori građevinarstva i turizma, dok je u četvrtom kvartalu ostvaren rast 1,4%. Niža stopa rasta u četvrtom kvartalu, posljedica je neadekvatne dinamike realizacije projekta autoputa, što je uticalo na pad investicija u bruto fiksni kapital, sa 21% u trećem, na 7,5% u četvrtom kvartalu.

Komponente BDP-a s potrošne strane pokazuju različitu dinamiku. Potrošnja domaćinstava rasla je po realnoj stopi od 0,7%, finalna potrošnja države bilježi rast od 2,6%, dok su investicije u fiksni kapital rastle po stopi od 10,5%, sa naročito snažnim rastom u trećem kvartalu (21,4%), usljed aktivnosti građevinskog sektora na pripremnim radovima na dionici autoputa i izgradnji turističkih objekata. Izvoz roba i usluga je rastao po prosječnoj stopi od 10,2% u odnosu na prethodnu godinu, s posebno snažnim rastom od 13,5% u trećem kvartalu, koji čini skoro 56% ukupnog godišnjeg izvoza roba i usluga. Dominantna stavka izvoza roba i usluga su bruto prihodi od turizma koji čine 53% ukupnog izvoza roba i usluga. Uvoz roba i usluga je rastao po stopi od 7,9%, pri čemu je rast uvoza roba bio 3,2%, rast uvoza usluga u sektoru transporta 14,8%, a rast uvoza građevinskih usluga 140%. Rast uvoza građevinskih usluga odnosi se na angažovanje stranih kompanija na izvođenju građevinskih i ostalih radova.

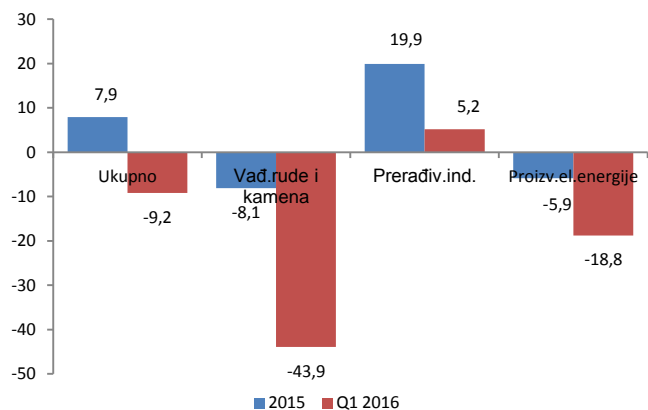
Dostupni kratkoročni indikatori za prvi kvartal 2016. ukazuju na slabiju ukupnu ekonomsku aktivnost zbog značajnog pada industrijske proizvodnje, iako je istovremeno zabilježen rast aktivnosti u sektoru građevinarstva i turizma.

Industrija u I kvartalu 2016. bilježi pad proizvodnje u sektorima “vađenje ruda i kamena” i “snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom”, dok je pad

prometa zabilježen u sva tri sektora. Prema preliminarnim podacima Monstat-a, realni rast BDP-a u I kvartalu 2016. godine iznosio je 1,1%.

1.3 Realni sektor u 2015. godini bilježi rast, dok je u I kvartalu 2016. došlo do blagog usporavanja ekonomske aktivnosti

Grafik 1 Industrija 2015. i Q1 2016, stope rasta, %

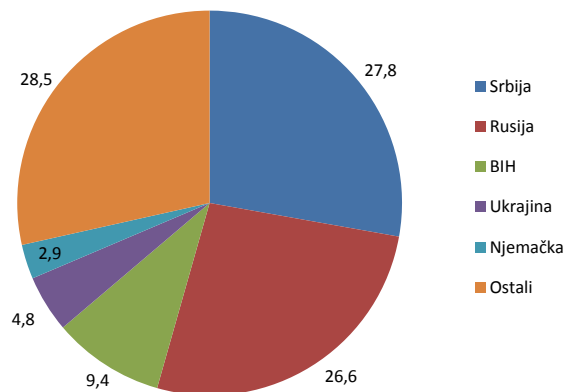
Oporavak industrijske proizvodnje u 2015. godini.

Industrijska proizvodnja u 2015. godini bilježi rast 7,9%, usljed povećane proizvodnje u sektoru „prerađivačka industrija“ (19,9%), što je prvenstveno rezultat obnavljanja proizvodnje čelika i rasta proizvodnje farmaceutskih proizvoda. Proizvodnja u sektorima „vađenje rude i kamena“ i „snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom“, između kojih postoji uzročno-posledična veza, bilježi pad od 8,1 i 5,9%, respektivno. Proizvedeno je 2.870 GWh električne energije, odnosno 5,5% manje u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu je TE Pljevlja proizvela 49,2% a hidroelektrane Piva i Perućica 50,8% ukupne proizvodnje. Proizvodnja u sektoru „vađenje rude i kamena“ bilježi pad usljed pada proizvodnje u oblasti vađenje rude metala (boksit) od 67,4%. Industrijska proizvodnja u I kvartalu 2016. bilježi pad od 9,2%, kao rezultat pada proizvodnje u sektorima „vađenje rude i kamena“ (43,9%) i snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom“ (19,1%). Zbog manjeg kvara, TE Pljevlja je obustavila rad 16. februara, ali je uprkos brzom saniranju, skoro mjesec dana ostala van pogona zbog povoljne hidrološke situacije i niske cijene struje na tržištu. S tim u vezi je i u oblasti vađenje uglja zabilježen pad od 36,4%. Prerađivačka industrija u I kvartalu bilježi rast od 5,2%, dominantno kao rezultat

rasta proizvodnje farmaceutskih proizvoda i proizvoda od drveta i plute.

Turistički promet u 2015. godini bilježi rekordne rezultate

Grafik 2 Struktura noćenja stranih turista u 2015, %

Crnu Goru je posjetilo 1,7 mil.turista i ostvareno 11,05 mil.noćenja, što je rast od 12,9 i 15,7%, respektivno. U strukturi noćenja strani turisti čine 93,2%, sa rastom od 19,9%. Pojedinačno najveće učešće u ukupnim noćenjima stranih turista imaju turisti iz Srbije (27,8%) i Rusije (26,6%). Visoku stopu rasta noćenja ostvarili su turisti iz Njemačke (66,5%) i povećali učešće u ukupnim noćenjima stranih turista sa 2,1% u 2014, na 2,9% u 2015. godini. Prema preliminarnim podacima Centralne Banke prihodi od turizma u 2015. godini iznosili su 812,9 mil.€, što je rast od 19,1% u odnosu na prethodnu godinu. Dobri rezultati u turizmu nastavljaju se i u I kvartalu 2016. godine, što pokazuje rast dolazaka i noćenja od 9,0 i 11,9%, respektivno. Najznačajniji rast noćenja u ovom periodu ostvarili su turisti iz Srbije (24,7%) i Albanije (17,1%).

Fluktuacije u rastu tokom 2015. i visok rast aktivnosti sektora građevinarstva u I kvartalu 2016.

Indikatori aktivnosti građevinarstva u 2015. godini ukazuju na dinamičniji rast u prvoj polovini godine, i usporavanje aktivnosti u trećem i četvrtom kvartalu. Vrijednost izvršenih građevinskih radova u periodu januar-decembar 2015. godine, veća je za 5,8%, dok izvršeni efektivni časovi rada bilježe rast od 4,7%, u odnosu na prethodnu godinu. Nastavak realizacije započelih investicija i značajni radovi na rekonstrukciji regionalne putne infrastrukture, uticali su na rast vrijednosti građevinskih radova u I kvartalu 2016 (12,3%) u odnosu na isti period prethodne godine. Izgradnja prioritetne dionice Autoputa Bar-Boljare od Smokovca do

Mateševa, će uticati na ostvarenje većih stopa rasta ovog sektora i, kroz multiplikativni efekat podstaći rast povezanih sektora.

Tabela 2 Stope rasta u sektoru građevinarstva u 2015. i u I kvartalu 2016, u %, g-n-g

	2015.				Jan-dec 2015.	Q1 2016.
	Q1	Q2	Q3	Q4		
Vrijedn.izv.građ.rad.	9,6	9,9	2,3	3,1	5,8	12,3
Izv.efekt.časovi rada	7,6	3,2	4,0	4,5	4,7	1,5

Izvor: Zavod za statistiku

Rast u sektoru saobraćaja podstaknut visokim prometom u sektoru turizma i rastom aktivnosti u sektoru građevinarstva. U 2015. godini je većina vidova saobraćaja ostvarila pozitivne stope rasta. Naime, povećan je prevoz robe i putnika u željezničkom i drumskom saobraćaju, broj prevezenih putnika u vazdušnom saobraćaju i ostvaren rast izvršenih usluga mobilne telefonije, dok je pad zabilježen kod prevoza robe i putnika u pomorskom saobraćaju. U I kvartalu 2016. rast je ostvaren u svim vidovima prometa putnika, prometu robe u drumskom saobraćaju i ostvarenim minutima mobilne telefonije, dok su ostali vidovi saobraćaja zabilježili pad, u odnosu na isti kvartal prošle godine.

Tabela 3 Stope rasta u sektoru saobraćaja u 2015. i I kvartalu 2016, u %, g-n-g

	Q1-Q4 2015.		Q1 2016.	
	Roba-usluge	Putnici	Roba-usluge	Putnici
Željeznički	9,4	10,2	-13,3	12,9
Vazdušni saobraćaj (red.prev.)	-	3,1	-	6,2
Promet na aerodromima	3,1	2,0	0,0	5,1
Drumski saobraćaj	20,2	1,4	14,2	15,4
Pomorski saobraćaj	-4,0	-7,7	-5,3	1,0
Pretovar u lukama	-7,6	-	-29,0	-
Mobilna telefonija	1,0	-	1,4	-

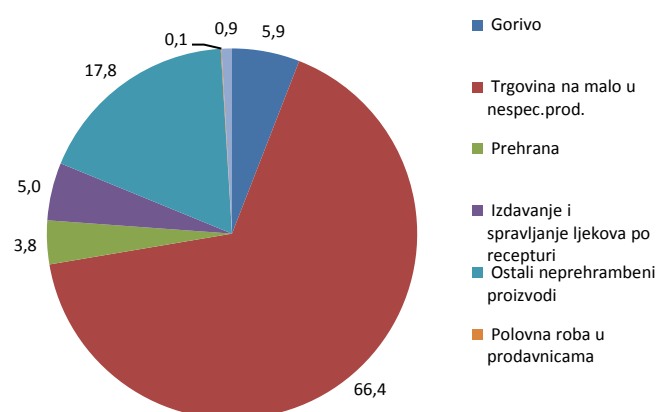
Izvor: Zavod za statistiku

Pozitivni rezultati u poljoprivredi, iskazani rastom otkupa i prodaje poljoprivrednih proizvoda i povećanom proizvodnjom u šumarstvu. Vrijednost prodaje i otkupa proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, u 2015 godini iznosila je 31,6 mil.€ i veća je

3,8% u odnosu na prethodnu godinu. Povećan je otkup žita (9,1%), povrća (17,4%), grožđa (34,1%), mlijeka (4,5%) i stoke (6,0%), dok je pad zabilježen kod otkupa industrijskog bilja (21,9%), voća (21,4%), živine i jaja (3,0%) i svježe ribe (7,9%). Zbog izraženog sezonskog karaktera prodaje i otkupa, vrijednost po kvartalima varira, pri čemu najveću vrijednost bilježi III kvartal (10,8 mil.€ ili 34,2% ukupne prodaje i otkupa). U I kvartalu 2016. vrijednost prodaje i otkupa iznosila je 5,8 mil.€, što je 7,0% više u odnosu na isti kvartal prošle godine. Najveći rast prodaje i otkupa u I kvartalu bilježi povrće (129,9%) i voće (110,5%). Proizvodnja šumskih sortimenata iz državnih šuma u 2015. godini bilježi rast od 17,6%, dok je u I kvartalu 2016. godine zabilježena visoka stopa rasta od 62,6%.

Povećan promet u trgovini na malo, prvenstveno usljed povećanog turističkog prometa

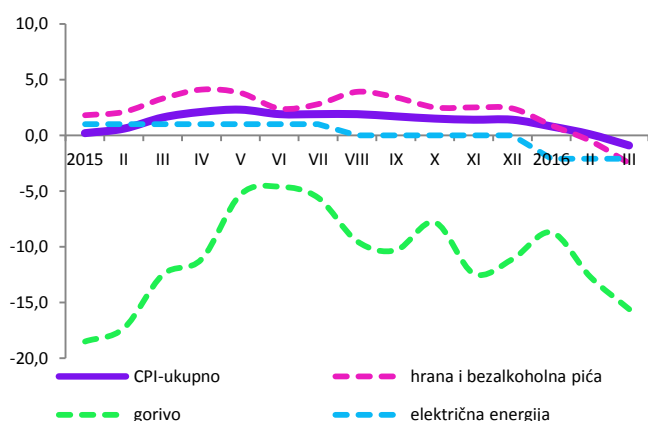
Grafik 3 Promet u maloprodaji, po djelatnostima, %

Promet u trgovini na malo u periodu januar-decembar 2015. godine (tekuće cijene) iznosio 1.242,4 mil.€, što je rast od 4,5% u odnosu na 2014. godinu. Najveće učešće i dominantan uticaj na rast prometa u maloprodaji ostvario je promet u trgovini na malo u nespecializovanim prodavnicama (825,3 mil.€ ili 66%, uz godišnji rast od 5,9%). Najveći godišnji rast prometa ostvaren je u julu i avgustu (6,0 i 7,2%, respektivno). Promet u trgovini na malo motornim vozilima i motociklima u 2015. godini (tekuće cijene) veći je 12,7% u odnosu na prethodnu godinu. Rast prometa u maloprodaji nastavljen je u I kvartalu 2016, što pokazuje stopa rasta od 3,3% (tekuće cijene).

1.3.1 Kretanja na eksternom tržištu, uz blagi rast potrošnje stanovništva, uslovlila pozitivne stope inflacije u 2015.

Grafik 4 Inflacija, CPI, %

Indikatori inflacije pokazuju rast cijena hrane, pad cijena goriva i stagnaciju cijena električne energije. Ove tri kategorije čine oko 50% potrošačke korpe domaćinstava. Rast potrošačkih cijena u 2015, dominantno je opredijeljen rastom cijena u oblasti „hrana i bezalkoholna pića“, što je prvenstveno uticaj niske baze iz prethodne godine. Godišnja stopa inflacije (CPI) u decembru 2015. iznosila je 1,4%, dok je prosječna stopa za 2015. iznosila 1,5%. Najveći pozitivan doprinos godišnjoj inflaciji u decembru 2015, dale su cijene iz oblasti „hrana i bezalkoholna pića“ (rast 2,4%, uticaj 0,93 p.p) i “odjeća i obuća” (rast 5,0% i uticaj 0,36p.p), dok su najveći negativan doprinos dale cijene iz oblasti “prevoz” (pad 4,6% i uticaj -0,47 p.p). Cijene iz oblasti „prevoz“ od početka godine bilježe negativne stope rasta usljed niskih cijena nafte i naftnih derivata na svjetskom tržištu. Trend je kratko zaustavljen u periodu maj-jul, usljed blagog oporavka cijena na svjetskom tržištu i uvođenja takse od 7 centi po litru za potrebe izgradnje Autoputa i finansiranje reprezentativnog sporta. Taksa na gorivo je ukinuta u novembru, dok su cijene sirove nafte na svjetskom tržištu nastavile da padaju i krajem godine su dostigle najniži nivo, svega 37,4\$ po barelu. Od administrativno kontrolisanih cijena, porasle su cijene duvana, usljed redovnog godišnjeg usklađivanja akciza sa regulativom u EU, dok cijene električne energije u 2015. godini nijesu rasle. Godišnja stopa inflacije (CPI) u I kvartalu 2016, pokazuje negativan trend i kretala se od 0,8% u januaru, do -0,9% u martu. Negativan rast na kraju

kvartala rezultat je pada cijena u oblastima “hrana i bezalkoholna pića” (2,5%, dominantno usljed pada cijena mesa 1,8%; voća 15,0% i povrća 19,5%) i oblasti “prevoz” (6,5%, usljed pada cijena goriva 15,6%), što blagi rast cijena u svim ostalim oblastima nije mogao kompenzovati. Poređenja radi, u martu je u Eurozoni zabilježena nulta stopa inflacije, pri čemu su najveći doprinos inflaciji dali restorani i kafići, dok su najveći negativan uticaj imale cijene goriva za transport.

Inflacija mjerena HICP-om, u decembru 2015. iznosila je 1,7%, dok je u martu 2016. zabilježen godišnji pad od 0,5%.

Vrijednost minimalne potrošačke korpe u decembru 2015. godini iznosila je 806,8€ i povećana je 1,4% u odnosu na isti mjesec prethodne godine.

1.4 Pozitivni trendovi na tržištu rada ogledaju se kroz povećanje zaposlenosti i nezaposlenosti i blagi rast zarada

Stopa zaposlenosti (15-64) je povećana sa 50,4% u 2014. godini na 51,4% u 2015. (Anketa o radnoj snazi), ali ciljni nivo od 60,4%, utvrđen Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2012-2015, nije dostignut. Međutim, i pored ambiciozno postavljenih ciljeva, ostvareni su pomaci i stopa nezaposlenosti se smanjila sa 18,2% u 2014. na 17,8% u 2015. Ono što zabrinjava je povećanje stope nezaposlenosti kod mladih (15-24), sa 35,8% u 2014. godini na 37,6% u 2015, dok je stopa zaposlenosti ostala na istom, niskom nivou od 18,8%. Stopa nezaposlenosti žena od 15-64 godine starosti u 2015. je iznosila 17,6% (u 2014. 18,4%), a stopa zaposlenosti 46,9%. (u 2014. 45,3%).

Broj zaposlenih, prema administrativnim izvorima, u 2015. je iznosio 175.617, ili 1,2% više nego u 2014, dok je u martu 2016. iznosio 172.098 ili 0,3% više za uporedni kvartal. Povećanje u I kvartalu 2016. u odnosu na I kvartal 2015, ostvareno je u 10 sektora, od ukupno 19, a najveći rast broja zaposlenih evidentiran je u saobraćaju i skladištenju (415 lica) i građevinarstvu (429 lica). Do najvećeg smanjenja zaposlenosti je došlo u prerađivačkoj industriji (459 lica) i vađenju ruda i kamena (327 lica). U državnoj upravi broj zaposlenih je smanjen za 171 lice.

Broj nezaposlenih u 2015. je iznosio 34.587 ili 4,3% više nego u 2014. Stopa nezaposlenosti u I kvartalu 2016. je

iznosila 18,1% ili 3 p.p. više nego u I kvartalu 2015. Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje u martu 2016. bilo je 42.406 lica, što je najveći dostignuti nivo posljednjih nekoliko godina i izrazito veliko povećanje za uporedni kvartal (19,9%). Takođe, došlo je do značajnog povećanja broja lica koja prvi put traže zaposlenje (39,1%) i nezaposlenih žena (31,4%). Ovo povećanje je uglavnom posljedica rješenja iz Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Prosječna zarada u 2015. je iznosila 725€ (0,3% više nego 2014.), dok je neto zarada iznosila 480€ (0,6% više nego 2014. godine). Prosječna zarada u martu 2016. iznosila je 734€, što je rast od 2,1% u odnosu na mart 2015, dok je neto zarada u martu iznosila 488€, što je 2,5% više u odnosu na mart prethodne godine. Realna zarada bez poreza i doprinosa u 2015. je smanjena 0,9% u odnosu na prethodnu godinu, dok je za I kvartal 2016. povećana 2,1% u odnosu na isti kvartal 2015.

Broj penzionera u martu 2016. je bio 108.901 ili 1,0% manje nego u martu 2015. Glavni razlog smanjenja broja penzionera su rješenja iz Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Prosječna penzija je iznosila 276,23€ i bila je 1,2% veća nego u martu 2015.

1.5 Bankarski sektor u 2015. stabilan i likvidan, uz umjeren kreditni rizik

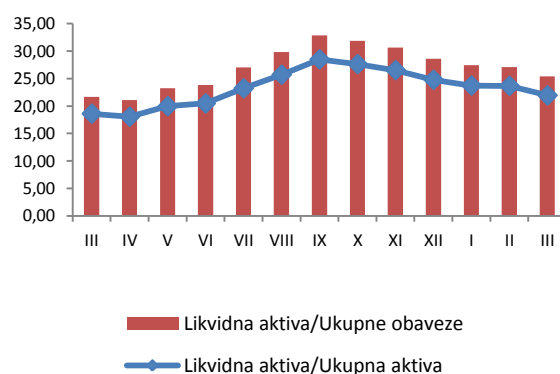
Poslovanje banaka karakteriše nastavak trenda rasta depozita i kapitala, uz blago oživljavanje kreditne aktivnosti. Kreditni portfolio je poboljšao, kao rezultat smanjenja nekvalitetnih kredita za 75,8 mil.€ ili 20,2% u odnosu na prethodnu godinu. Pri tome, učešće nekvalitetnih kredita je smanjeno sa 15,87% krajem 2014, na 12,57% u decembru 2015. godine. Prodaja potraživanja majkama bankama ili faktoring kompanijama, efikasnija naplata postojećih kredita, ali i intenzivniji rast novoodobrenih kredita rezultirali su povećanjem kvaliteta ukupnog bankarskog portfolia. Međutim, i pored evidentnog smanjenja nekvalitetnih kredita, njihov nivo i dalje predstavlja potencijalni rizik za finansijsku stabilnost.

Banke su i tokom 2015. godine vodile politiku obazrivog kreditiranja, oslanjajući se pretežno na sopstvena likvidna sredstva. Pri tome su izbjegavale kreditiranje privrede i stanovništva sa rizičnim profilom, a plasirale su sredstva kod inobanaka ili

ulagale u hartije od vrijednosti, najvećim dijelom u državne i korporativne obveznice. Ukupni krediti banaka iznosili su 2.385,6 mil.€ i pokazuju blagi rast od 0,8% u odnosu na prethodnu godinu. U ročnoj strukturi ukupnih kredita, dugoročni krediti su učestvovali sa 70,3%, a kratkoročni sa 29,7%. Ukupni novoodobreni krediti u 2015. iznosili su 962,7 mil.€, što je za 20,1% ili 161,3 mil.€ više u odnosu na prethodnu godinu.

Konstantan rast depozita odraz je stabilnosti bankarskog sektora. Sredstva deponovana u bankama su iznosila 2.625 mil.€ i u odnosu na prethodnu godinu su povećana za 316,8 mil.€ ili 13,7%. Depoziti fizičkih

Grafik 5 Pokazatelji likvidnosti, u %

lica su povećani za 8,1% što je odraz rastućeg povjerenja stanovništva u bankarski sistem.

Monetarna kretanja, u prvom kvartalu ove godine, je obilježio dalji rast ukupnih depozita i kredita, kao i pozitivan finansijski rezultat na agregatnom nivou od 6,6 mil.€. Ukupni depoziti su povećani za 12,8% na godišnjem nivou, dok su u odnosu na prethodni mjesec neznatno smanjeni za 0,2%. Ukupno odobreni krediti su iznosili 2.374,6 mil.€ u martu i ostvarili rast od 1,4% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Krediti nefinansijskim organizacijama bili su viši 1,7%, krediti državnom sektoru smanjeni su 10,6%, dok su krediti fizičkim licima povećani 3,4%. Zaduženost po glavi stanovnika, mjerena odnosom ukupnih kredita stanovništva i broja stanovnika, iznosi 1.504€, dok je dug po zaposlenom 5.435€. Koeficijent ukupni krediti/ukupni depoziti je iznosio 0,91 i poboljšao je u odnosu na mart prethodne godine, kada je iznosio 1,01.

U prvom kvartalu ove godine bankarski sektor karakteriše visok nivo likvidnosti. Ukupna likvidna aktiva u martu je iznosila 754,5 mil.€ i povećana je za

29,3% ili 170,8 mil.€ na godišnjem nivou. Učešće likvidne u ukupnoj aktivi je iznosilo 21,93%, što je više u odnosu na isti mjesec prethodne godine, kada je iznosilo 18,6%.

Nasuprot zadovoljavajućoj likvidnosti banaka, sve je izraženiji problem visoke nelikvidnosti privrede, tako da 19,3% ukupno registrovanih ekonomskih subjekata ima blokirane račune. Prema podacima CBCG, krajem marta ove godine nelikvidno je bilo 15.100 izvršnih dužnika, od ukupno 78.039 pravnih lica i preduzetnika, sa ukupnim dugom od 546,8 mil.€. U odnosu na prethodni mjesec, broj nelikvidnih firmi je povećan za 0,57%, a ukupan dug je smanjen za 1,87%. U neprekidnoj blokadi do jedne godine su bila 2.284 dužnika, čija blokada iznosi 36,0 mil.€, što čini 6,59 % ukupnog iznosa blokade, dok je duže od godinu dana u blokadi 12.816 izvršnih dužnika sa iznosom blokade od 510,7 mil.€, što čini 93,41% ukupnog iznosa blokade.

U cilju daljeg podsticanja i očuvanja finansijske stabilnosti, Centralna banka u kontinuitetu unapređuje saradnju sa EU i međunarodnim finansijskim institucijama. Nastaviće se sa harmonizacijom regulatornog okvira i kontinuirano analizirati potencijalne rizici po finansijsku stabilnost u cilju njihovog minimiziranja, kao i jačati supervizorske kapacitete. Povećanje kreditne podrške je neophodan uslov da bi se valorizovali svi efekti jake investicione aktivnosti na realni sektor ekonomije u srednjeročnom periodu.

1.6 Neto priliv SDI u potpunosti pokrio deficit tekućeg računa u 2015. godini

Tabela 4 Tekući račun platnog bilansa, u mil.€

	2014	2015	Promjena u %	% BDP 2015	Q1 2015	Q1 2016	Promjena u %
A. TEKUĆI RAČUN (1+2+3+4)	-525,8	-482,8	-8,2	-13,4	-195,1	-283,9	45,6
1. Robe	-1376,4	-1463,5	6,3	-40,7	-270,4	-306,1	13,2
1.1. Izvoz, f.o.b.	357,5	325,3	-9,0	9,0	76,5	57,4	-24,9
1.2. Uvoz, f.o.b.	1733,9	1788,8	3,2	49,8	346,9	363,5	4,8
2. Usluge	690,3	789,2	14,3	22,0	12,5	-9,9	-179,4
2.1. Prihodi	1030,6	1213,9	17,8	33,8	85,6	90,7	6,0
2.2. Rashodi	340,3	424,8	24,8	11,8	73,1	100,6	37,7
3. Primarni dohodak	45,9	92,8	102,2	2,6	41,5	7,1	-83,0
3.1. Prihodi	226,1	247,7	9,6	6,9	58,3	63,4	8,7
3.2. Rashodi	180,2	154,9	-14,0	4,3	16,8	56,4	235,8
4. Sekundarni dohodak	114,4	98,8	-13,7	2,7	21,2	25,0	17,6
4.1. Prihodi	184,1	171,9	-6,6	4,8	39,3	39,4	0,3
4.2. Rashodi	69,7	73,1	4,9	2,0	18,0	14,4	-20,1

Izvor: CBCG

Tekući račun platnog bilansa u 2015. bilježi niži nivo deficita, pod uticajem povećanja suficita primarnih dohodaka preko dva puta i međunarodnih razmjena usluga za 14,3%. Deficit tekućeg računa je smanjen na 13,4% BDP-a u 2015, u poredjenju sa 15,2% u 2014. Pad je opredijeljen visokim nivoom suficita bilansa usluga, podstaknutog rastom prihoda od turizma (19,1% g/g). Pored toga, poboljšan je saldo dohodaka kao rezultat povećanja doznaka zaposlenih, smanjenja kamata i isplata dividendi. Neto prilivom stranih direktnih investicija u potpunosti je pokriven deficit tekućeg računa. Oporavak domaće potražnje kroz snažne investicije koje su se odrazile na veliki uvoz mašina i opreme, dijelom objašnjavaju rast uvoza roba od 3,2%. S druge strane, došlo je do smanjenja izvoza roba (9,0%), naročito metala zbog niskih cijena na međunarodnom tržištu i trgovinskih sankcija Rusiji, što je dovelo do povećanja trgovinskog deficita na 40,7% BDP-a. Drastičan pad učešća izvoza aluminijuma u ukupnom izvozu, sa 55,5% u 2007, na 21,9% u 2015, uticao je na značajno smanjenje učešća izvoza u zemlje EU, prvenstveno u Italiju koja je bila glavno izvozno tržište obojenih metala, sa preko 1/3 ukupnog izvoza u 2007. na svega 1/8 u 2015. Pokrivenost spoljnotrgovinskog deficita suficitom ostvarenim na ostalim računima tekućeg računa iznosila je 67,1%, što je za 5,3% više na godišnjem nivou. Najznačajnija stavka izvoza usluga su prihodi od turizma u iznosu od 813,0 mil.€. i rastom od 19,1%. Druga značajna prihodna pozicija su transportne usluge u vrijednosti od 214,6 mil.€. ili 21,3% više, sa porastom prihoda od pomorskog saobraćaja po stopi iznad 30%. Bilans primarnih i sekundarnih dohodaka i dalje predstavlja značajne izvore uravnoteženja tekućeg računa, kao i izvore formiranja raspoloživog bruto nacionalnog dohotka koji povećava efektivnu tražnju i generiše rast ekonomije.

Tekući račun platnog bilansa u prvom kvartalu 2016. bilježi deficit sa nivoom od 283,9 mil.€ i porastom za 45,6%. Deficit tekućeg računa za prvi kvartal, u većem iznosu zabilježen je 2008, kada je iznosio 412,8 mil.€. Deficit tekućeg računa platnog bilansa je dijelom pokriven preko kapitalnog računa u iznosu od 24,0 mil.€ ili 8,5%, pri čemu je neto priliv SDI pokrio svega 3,8%. Smanjenjem izvoza roba za 24,9% i povećanjem uvoza 4,8%, bilježi se rast spoljnotrgovinskog deficita za 13,2% u iznosu od 306,0 mil.€. U međunarodnoj razmjeni usluga ostvaren je negativan saldo u iznosu

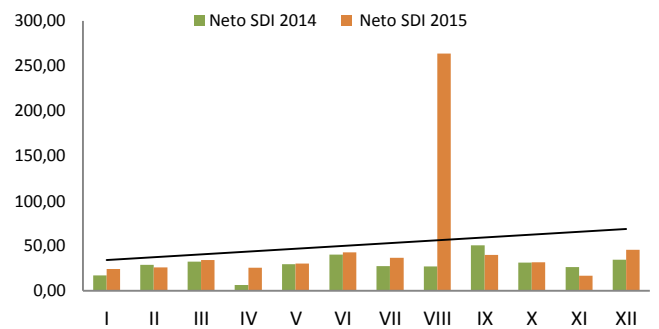
od 9,9 mil.€, zbog naglog povećanja ukupnih rashoda od usluga za 37,7%, pri čemu je povećanje rashoda po osnovu ostalih poslovnih usluga (profesionalne, konsalting, tehničke, trgovinske) iznosilo 78,8% i transporta 28,3%. Suficit primarnih dohodaka smanjen je za 83,0%, usljed povećanja odliva po osnovu isplaćenih dividendi u iznosu od 20,6 mil.€. i otplata kamata 17,4 mil.€. Na računu sekundarnih dohodaka ostvaren je neto priliv u iznosu od 25,0 mil.€, što je za 17,6% više, kao rezultat smanjenja rashoda po osnovu transfera u inostranstvo za 20,1%. Tokom prvog kvartala 2016. narušen je pozitivan kontinuitet u saldu računa usluga i primarnih dohoda, dok deficit u razmjeni dobara pokazuje veći nivo u odnosu na prosjek posmatran po prvim kvartalima od 2005.

Spoljnotrgovinska razmjena Crne Gore u prvom kvartalu 2016. zadržava kontinuitet deficita, izraženi pad izvoza, uz rast uvoza, usljed pada izvozne proizvodnje baznih metala i rasta uvoza opreme i robe široke potrošnje. Obim spoljnotrgovinske razmjene u iznosu od 432,9 mil.€. je zadržao nivo razmjene prvog kvartala 2015, dok je deficit robne razmjene 11,8% veći. Izvoz roba u iznosu od 58,6 mil.€. bilježi pad od 21,4%. Negativno kretanje izvoza uglavnom je generisano padom izvoza aluminijuma (35,9%) i gvožđa i čelika (25,1%), pod uticajem pada fizičkog obima proizvodnje osnovnih metala za 6,5% i izvoznih cijena osnovnih metala 16,5%. Treba napomenuti, da se iz godine u godinu povećava izvoz drvene sirovine, a domaći proizvođači nemaju input za preradu. Vrijednosni pokazatelji ukazuju da izvoz plute i drva, u posljednje dvije godine prosječno raste po stopi 129,0 % i čini 9,1% ukupnog izvoza. U cilju smanjenja izvoza drvene sirovine, od 7. aprila počela je primjena obračuna takse na izvoz drvnih sortimenata.

Rast uvoza za 4,8% i vrijednost od 374,3 mil.€, opredijeljen je povećanjem uvoza mašina i transportnih uređaja za 11,2% i raznih gotovih proizvoda 14,2%.

Visok rast neto priliva SDI U 2015. Neto priliv SDI iznosio je 619,3 mil.€, što je za oko 75,0% više nego u 2014, dok je ukupan priliv iznosio 757,4 mil.€, ili 52,1% više nego u predhodnoj godini. Trend rasta SDI podstaknut je značajnim povećanjem priliva po osnovu vlasničkih ulaganja (ulaganja u domaće kompanije i banke), kao i smanjenjem odliva SDI. Priliv po osnovu vlasničkih ulaganja iznosio je 490,3 mil.€ ili 64,7%

Grafik 6 Priliv neto SDI

ukupnog priliva SDI. U strukturi ukupnog priliva, 46,1% se odnosilo na investicije u preduzeća, investicije u nekretnine 18,6%, interkompanijski dug 33,7% i ostale investicije 1,6%. Ukupan odliv bio je 138,2 mil.€, što je za 4,2% manje nego u 2014.

Relativno visok ukupni priliv SDI za period januar-mart 2016. od 223,2 mil.€, pratio je visoki odliv od 211,6 mil.€. Najveći dio odliva se odnosi na isplatu dividende iz akumulirane dobiti, koja se, prema metodologiji MMF-a, evidentira kao smanjenje SDI. Prema podacima CBCG, neto SDI u periodu januar–mart 2016. zabilježene su u iznosu od 11,6 mil.€, što je za 86,3% manje nego u uporednom periodu 2015. Priliv ostvaren po osnovu vlasničkih ulaganja učestvovao je u ukupnom prilivu SDI sa 44%. Pri tom, 33,3% se odnosilo na investicije u preduzeća i banke, dok je priliv po osnovu ulaganja u nekretnine iznosio 10,7%. Priliv u formi interkompanijskog duga iznosio je 12,6%.

Tabela 5 Kapitalni, finansijski račun i neto greške i omaške, u mil.€

	Q1 2015	Q1 2016
KAPITALNI I FINANSIJSKI RAČUN	115,3	24,0
1. RAČUN KAPITALA	0	0,8
2. FINANSIJSKI RAČUN	115,3	23,2
1. Direktne investicije-neto	85,0	11,6
2. Portfolio investicije-neto	405,5	213,1
3. Ostale investicije-neto	16,3	22,5
4. Promjena rezervi CB CG	-398,4	-224,1
NETO GREŠKE I OMAŠKE	80,0	260,0

Izvor : CBCG

U prvom kvartalu 2016, na računu portfolio investicija zabilježen je neto priliv u iznosu od 213,1 mil.€, što je za 47,4% manje nego u uporednom periodu i rezultat je zaduživanja države emisijom euroobveznica na međunarodnom tržištu kapitala. Na računu ostalih investicija ostvaren je neto priliv u iznosu od 22,5 mil.€. Kretanja na ovom računu karakteriše povećanje obaveza banaka i države po osnovu uzetih kredita, dok

su povećane obaveze ostalih sektora (privrede). Neto greške i omaške su iznosile oko 259,0 mil.€ i veće su za

preko 3 puta u odnosu na prvi kvartal 2015.

2 JAVNE FINANSIJE

Javne finansije u 2015. godini karakterišu visoka izdvajanja u kapitalnom budžetu, što je uslovalo da nivo deficita budžeta i javnog duga pređe granice definisane Mastrohtskim kriterijumima. U I kvartalu 2016. godine, u odnosu na plan i isti kvartal prethodne godine zabilježen je rast prihoda, prevashodno, zbog bolje naplate PDV-a, dok su rashodi veći zbog primjene novih i izmjene postojećih zakonskih propisa.

2.1 Konsolidacija javnih finansija uz jačanje poreske discipline

U 2015. godini primjenjivale su se mjere fiskalne politike: uvedeno je oporezvanje prometa kafe i proizvoda od kafe; porez na dio zarade iznad prosjeka (720 € bruto iznos) smanjen je sa 15% na 13%; stopa doprinosa za zdravstveno osiguranje povećana je za 0,5 p.p; uvedeno je oporezivanje prihoda od igara na sreću po stopi od 15%; uvedena je namjenska taksa na maloprodajnu cijenu goriva u iznosu od 7 centi po litru goriva, a bila je namijenjena za finansiranje autoputa i vrhunskog sporta, koja je ukinuta u novembru 2015. godine. Kroz poreska oslobađanja i podršku kapitalnim i razvojnim projektima ojačana je razvojna komponenta fiskalne politike.

Preliminarni konsolidovani javni prihodi² u 2015. iznosili su 1.525,8 mil.€ ili 42,4 % BDP-a (3.595,0 mil.€). U odnosu na plan prihodi su bili veći za oko 5,0 mil.€ ili 0,3 %. Značajno povećanje u odnosu na plan ostvareno je kod doprinosa (19,8 mil.€), naknada (15,3 mil.€) i lokalnih poreza (9,4 mil.€). U odnosu na ostvarenje u 2014. godini javni prihodi su niži za 24,0 mil.€, ili 1,5 %, na šta je najviše uticao pad PDV za 40,5 mil.€, odnosno za 8,1%, kao posljedica pada naplate uvoznog PDV-a u 2015. godini pri čemu je ostvaren značajan rast uvoza. Jedan od razloga smanjene naplate PDV-a na uvoz je uvoz građevinske opreme za potrebe kompanija koje su angažovane na izgradnji Autoputa, a koje su oslobođene plaćanja PDV-a. Takođe, na pad prihoda uticalo je i smanjenje doprinosa za oko 7 mil.€, ostalih prihoda za 5,7 mil.€ i taksi za 2,4 mil.€.

Dostignuti nivo prihoda ostvaren je kao rezultat pomenutih mjera fiskalne politike u 2015. Godini.

Preliminarna konsolidovana javna potrošnja u 2015. godini iznosila je 1.828,6 mil.€ ili 50,9% BDP-a i povećana je za 86,6 mil.€ ili 5,0 % u odnosu na plan, a u odnosu na 2014. godinu za 171,3 mil.€ ili 10,3%. Do povećanja izdataka u odnosu na 2014. godinu došlo je zbog povećanja izdataka kapitalnog budžeta za 179,5 mil.€ koji se odnose na finansiranje izgradnje autoputa Bar-Boljare, prioritetne dionice Smokovac - Uvač - Mateševo. Pored navedenog, „Transferi pojedincima, institucijama, nevladinom i javnom sektoru“ uvećani su za 39,5 mil.€, usljed potrebe finansiranja Radio-televizije Crne Gore (13,1 mil.€) koji do tada nije bila prepoznata kao potrošačka jedinica budžeta i promjene u načinu finansiranja Univerziteta Crne Gore (14,4 mil.€). Naime, ukupna sredstva za finansiranje Univerziteta planirana su u okviru Transfera, dok je do tada podjela sredstava za ove namjene izvršena između bruto zarada i ostalih troškova. Takođe, sredstva su u najvećoj mjeri povećana uslijed planiranja sredstava za socijalni program Duvanskog kombinata (4,5 mil.€), povećanih izdavanja za transfere za zdravstvenu zaštitu (4,5 mil.€), povećanih transfera za obrazovanje (2,7 mil.€), transfera za finansiranje vrhunskog sporta (2,5 mil.€) i naknade staračkim domaćinstvima na selu (0,65 mil.€). Povećanja su zabilježena, posebno, na poziciji tekući izdaci uslijed povećanja bruto zarada i doprinosa na teret poslodavca za 4,6 mil.€ i ostalih ličnih primanja za 5,5 mil.€. Smanjenje je ostvareno kod kapitalnih izdataka u tekućem budžetu u iznosu od 37,8 mil.€, što je rezultat jednokratnog efekta iz 2014. godine, koji se odnosio na konvertovanje poreskog duga Elektroprivrede Crne Gore u vlasnički kapital države.

Preliminarni deficit javne potrošnje korigovan za neto povećanje obaveza na kraju 2015. godine iznosio je 265,1 mil.€ ili 7,4% BDP-a, pri čemu je deficit centralnog budžeta 7,7% BDP-a, a suficit budžeta lokalne samouprave 0,3% BDP-a. U 2015. godini

² Podaci korišćeni u ovoj analizi su preliminarni, dok će konačni podaci biti sastavni dio Zakona o završnom računu budžeta za 2015. godinu.

ostvaren je primarni deficit javnih finansija (deficit umanjen za kamate) u iznosu od 178,8 mil.€ ili 5,0 % BDP-a. Otplata duga iznosila je 568,7 mil.€ i zajedno sa navedenim deficitom, finansirana je iz pozajmica i kredita iz inostranih izvora u iznosu od 660,7 mil.€, zaduživanjem na domaćem tržištu u iznosu od 219,1 mil.€, kao i iz prihoda od privatizacije u iznosu od 9,7 mil.€. Kao rezultat ovih transakcija u 2015. godini je povećanje depozita za 19,4 mil.€.

Javni prihodi u prvom kvartalu 2016. iznosili su 318,2 mil.€ ili 8,5% procijenjenog BDP-a za 2016. godinu (3.762,2 mil.€). U odnosu na isti period 2015. godine, prihodi su veći za 25,9 mil.€ ili 8,9 %. Povećanju prihoda najviše su doprinijeli: PDV 7,8 mil.€, doprinosi 6,3 mil.€, kao i porez na dohodak fizičkih lica za 6,3 mil.€. U odnosu na plan, prihodi su veći za 16,3 mil.€ ili 5,4 %.

Javna potrošnja u prvom kvartalu 2016. godini iznosila je 395,0 mil.€ ili 10,5% BDP-a i povećana je za 43,5 mil.€ ili 12,4% u odnosu na isti period prethodne godine. Rashodi su veći zbog većih rashoda za kamate u iznosu od 13,9 mil.€, usljed otplate duga po osnovu emitovanih obveznica, kao i većih transfera za socijalnu zaštitu za 9,0 mil.€ (dopuna Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti kojim je propisano pravo na naknadu roditelju ili staratelju – njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine i pravo na naknadu po osnovu rođenja troje ili više djece). Uštede su ostvarene u dijelu subvencija i rashoda za tekuće održavanje.

Deficit javnog sektora na kraju prvog kvartala 2016. godine iznosio je 76,8 mil.€ ili 2,0 % BDP-a, i veći je za 17,6 mil.€ u odnosu na deficit iz istog perioda prethodne godine.

2.2 Blagi rast prihoda budžeta u I kvartalu 2016. godine

Mjere fiskalne politike u 2015. godini bile su usmjerene na obezbjeđivanje i održavanje fiskalne stabilnosti. U fokusu fiskalne politike je javni dug, uz uvažavanje potrebe finansiranja projekata koji, u dugom roku, osiguravaju ekonomski rast.

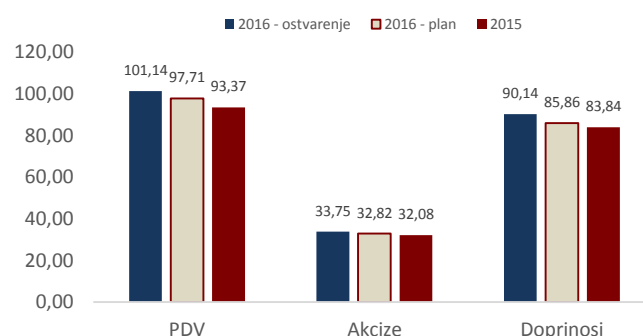
Preliminarni izvorni prihodi budžeta u 2015. godini iznosili su 1.326,7 mil.€ ili 36,9% procijenjenog BDP-a za 2015. godinu (3.595,0 mil.€) i niži su za 0,2% u odnosu na planirane, a za 2,0% u odnosu na ostvarene u 2014. godini. Osnovni razlog smanjenja je visoka baza iz 2014. godine, kada je naplaćen poreski dug od EPCG u iznosu

od 45,0 mil.€, i dio duga po osnovu poreza i doprinosa na zarade u javnom sektoru.

Preliminarni izdaci budžeta za 2015. godinu iznosili su 1.618,0 mil.€ ili 45,0% procijenjenog BDP-a, od čega je finansirana tekuća potrošnja u iznosu od 1.390,0 mil.€ i kapitalne investicije 228,0 mil.€. U odnosu na 2014. godinu izdaci su veći za 157,2 mil.€ ili 10,8 % i to zbog povećanja izdataka kapitalnog budžeta za 160,3 mil.€. Povećanje izdataka je nastalo zbog: (a) povećanja rashoda za kamate uslijed prijevremene otplate duga u martu 2015. i (b) otplate obaveza iz prethodnog perioda za 12,2 mil.€ (izmirenja akumuliranih obaveza za potrebe Fonda zdravstva i javnih zdravstvenih ustanova). Istovremeno, „transferi pojedincima, institucijama, nevladinom i javnom sektoru“ povećani su za 37,2 mil.€, što je objašnjeno u dijelu javnih finansija. S druge strane, u odnosu na 2014. godinu zabilježena je značajna ušteda na poziciji „Transferi za socijalnu zaštitu“, u okviru sredstava za tehnološke viškove.

Preliminarni deficit centralnog budžeta korigovan za neto povećanje obaveza na kraju 2015. godine iznosio je 276,1 mil.€ ili 7,7% procijenjenog BDP-a i veći je za 169,0 mil.€ od deficita ostvarenog u 2014. godini i za 40,6 mil.€ u odnosu na plan za 2015. godinu. Otplata duga na kraju 2015. godine iznosila je 541,7 mil.€ i, zajedno sa pomenutim deficitom finansirana je zaduživanjem na inostranom tržištu u iznosu od 657,5 mil.€, zaduživanjem na domaćem tržištu u iznosu od 175,2 mil.€, kao i iz prihoda od prodaje imovine u iznosu od 7,8 mil.€. Kao posljedica ovih transakcija u 2015. godini depoziti su povećani za 7,6 mil.€.

Grafik 7 Kretanje pojedinih kategorija prihoda u I kvartalu

Primici državnog budžeta u prvom kvartalu 2016. godine iznosili su 604,6 mil.€, od čega se na izvorne

prihode odnosi 284,8 mil.€, dok je 319,9 mil.€ prihodovano iz drugih izvora finansiranja, dominantno iz zaduživanja na inostranom tržištu. Izvorni prihodi viši su za 26,3 mil.€ ili 10,2 % u odnosu na ostvarene u istom periodu 2015. godine i za 12,6 mil.€ ili 4,6 % u odnosu na planirane.

Najznačajniji rast u odnosu na prvi kvartal prošle godine ostvaren je po osnovu: poreza na dodatu vrijednost koji su veći za 7,8 mil.€, doprinosa od 6,3 mil.€ i poreza na dohodak fizičkih lica od 4,4 mil.€. S druge strane, pad je zabilježen kod primitaka od otplate kredita i sredstava prenijetih iz prethodne godine za 2,5 mil.€.

Ukupni izdaci budžeta za prvi kvartal 2016. godine iznosili su 353,3 mil.€ ili 9,4 % procijenjenog BDP-a za 2016. godinu (3.762,2 mil.€) od čega je finansirana tekuća budžetska potrošnja u iznosu od 350,9 mil.€ i kapitalne investicije 2,4 mil.€. U odnosu na isti period prethodne godine izdaci su povećani za 36,4 mil.€ ili 11,5% BDP-a i to najviše zbog povećanja kamata za 13,8 mil.€, kao rezultat dospjelih obaveza po osnovu izdatih obveznica u 2011. godini. Negativno odstupanje je ostvareno kod kapitalnih izdataka u kapitalnom budžetu kao posljedica promjene dinamike realizacije radova na prioritetnoj dionici autoputa Bar-Boljare.

Kao rezultat kretanja prihoda i rashoda u prvom kvartalu 2016. godine, deficit centralnog budžeta iznosi 68,6 mil.€ ili 1,8 % BDP-a i viši je za 10,1 mil.€ od deficita ostvarenog u istom periodu 2015. godine. Otplata duga iznosila je 43,2 mil.€.

2.3 Ostvaren suficit budžeta lokalnih samouprava u 2015. godini

Tokom 2015. godine preduzete su značajne aktivnosti u cilju konsolidacije javnih finansija na lokalnom nivou odobravanjem reprograma poreskog duga po osnovu poreza i doprinosa na zarade zaposlenih sa stanjem na 31.12.2014. godine u ukupnom iznosu od 89,1 mil.€. Od ovog iznosa, 74,4 mil.€ je reprogramirano na 20 godina počev od 01.07.2015. godine za opštine koje su korisnici Egalizacionog fonda, dok je 14,6 mil.€ reprogramirano na 5 godina i odnosi se na opštine Bar i Budvu. Ugovorom o reprogramu je predviđeno da su opštine koje su potpisnice u obavezi da do 1. septembra 2015. godine utvrde dinamiku rješavanja viška zaposlenih u organima lokalne uprave, javnim službama, ustanovama, privrednim društvima i javnim

preduzećima čiji je opština osnivač u skladu sa Planom unutrašnje reorganizacije javnog sektora. Takođe, ovim Ugovorom su opštine u obavezi da prilikom svakog novog zapošljavanja moraju prethodno obezbijediti pozitivno mišljenje Ministarstva finansija.

Preliminarni prihodi lokalne samouprave za 2015. godinu iznosili su 199,1 mil.€ (5,5 % BDP-a), i viši su za 7,5 mil.€ (3,9%) u odnosu na planirane, i 3,0 mil.€ (1,5%) u odnosu na prethodnu godinu.

Povećanje u odnosu na 2014. godinu zabilježeno je kod lokalnih poreza za 4,9 mil.€, i kod donacija za 3,2 mil.€.

Preliminarni rashodi lokalne samouprave iznosili su 210,6 mil.€ (5,9% BDP-a), što je za 33,4 mil.€ više u odnosu na planirane, odnosno 16,5 mil.€ u odnosu na 2014. godinu zbog isplate zaostalih zarada u lokalnim samoupravama koje su finansirane iz kreditnog aranžmana.

Preliminarni deficit lokalne samouprave u 2015. godini iznosio je 11,5 mil.€ (0,3% BDP-a) na gotovinskoj osnovi. Korigovan za neto povećanje obaveza, prelazi u suficit u iznosu od 11,0 mil.€. Otplata duga iznosila je 26,9 mil.€.

Prihodi lokalne samouprave u I kvartalu 2016. godine iznosili su 33,6 mil.€ (0,9 % BDP-a), i bilježe pad od 0,4 mil.€ ili 1,2% u odnosu na isti period 2015. godine. U odnosu na plan, prihodi lokalne samouprave su viši za 3,7 mil.€.

Rashodi lokalne samouprave u istom periodu 2016. godine iznosili su 41,9 mil.€ ili 1,1% BDP-a, i viši su 7,2 mil.€ u odnosu na I kvartal 2015. godine.

Za prva tri mjeseca 2016. godine ostvaren je **deficit lokalne samouprave** u iznosu od 8,2 mil.€ ili 0,2 % BDP.

2.4 Porast državnog duga

Državni dug Crne Gore na kraju 2015. godine prema preliminarnim podacima iznosio je 2.276,7 mil.€ ili 63.3% BDP-a, od čega je unutrašnji dug 320,3 mil.€ ili 8.9% BDP-a, a spoljni dug 1.956,4 mil.€ ili 54.4% BDP-a. Ukupan državni dug uključujući iznos državnih depozita od 57.3 mil.€, na kraju 2015. godine, iznosi 2.219,4 mil.€ ili 61.7% procijenjenog BDP-a. Rast duga je, prije svega, posljedica visokog budžetskog deficita iz godina ekonomske krize, koji je dominantno finansiran

zaduživanjem, ali potrebe za zaduživanjem proisteklim finansiranjem infrastrukturnih projekata.

Dug lokalne samouprave je iznosio 142,2 mil.€ ili 3,95% BDP, tako da ukupan javni dug, na kraju 2015. godine, uključujući iznos državnih depozita, iznosi 2.361,6 mil.€ ili 65,7% BDP-a. Imajući u vidu da će javni dug u 2015. godini preći iznos definisan Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, pripremiće se sanacioni plan.

Na osnovu Zakona o budžetu za 2016. godinu planirano je zaduživanje u visini od 483,0 mil.€, od kojih je početkom marta iskorišćeno 300,0 mil.€ realizacijom emisije obveznica, na period od 5 godina i uz kamatnu stopu od 5,75%.

Ukupan državni dug bez depozita na kraju I kvartala 2016. godine iznosi 2.544,13 u mil.€, a državni dug sa depozitima 2.246,25 mil.€ ili 59,71% BDP-a.

Tabela 6 Javni dug u 2015. i državni dug u I Q 2016. god. -u mil.€³

	2015.	I Kvartal 2016.
BDP	3.595,00	3.762,2
spoljni dug	1.956,36	2.223,59
domaći dug	320,29	320,54
ukupno državni dug bez depozita	2.276,65	2.544,13
depoziti	57,25	297,88
ukupno državni dug sa depozitima	2.219,40	2.246,25
% BDP	61,74%	59,71%
dug lokalne samouprave	142,18	-
ukupno javni dug sa depozitima	2361,58	-
% BDP	65,69%	-

Izvor: Ministarstvo finansija

Stanje ukupno izdatih državnih garancija na kraju 2015. godine iznosi 340,12 mil.€ ili 9,5% BDP-a. Od navedenog iznosa oko 295,2 mil.€ (oko 8,2% BDP-a) iznosile su ino garancije, dok su domaće garancije iznosile 44,9 mil.€ (oko 1,2% BDP-a). U 2015. godini, izdate su tri ino garancije u visini od 51,6 mil.€.

U toku 2015. godine izdate su garancije i za kredite lokalne samouprave, za realizaciju sanacionih planova, kod domaćih komercijalnih banaka, u iznosu od 42,9 mil.€, dok stanje duga, po navedenim garancijama, na kraju 2015. godine, iznosi 35,6 mil.€.

U 2016. godini predviđeno je izdavanje garancija za dva projekta, u ukupnom iznosu do 26,0 mil.€

³ Preliminarni podaci

3 STRUKTURNE POLITIKE

Dinamiziranje ekonomskog rasta podrazumijeva obezbjeđenje šire proizvodne i izvozne baze ekonomije, uz povećanje konkurentnosti. Ovo, tim prije, jer je kao glavni problem crnogorske ekonomije identifikovana niska konkurentnost, naročito industrijskih i poljoprivrednih proizvoda. Prepreke bržem ekonomskom rastu i povećanju konkurentnosti odnose se na: relativno visoko učešće neformalne ekonomije; nefleksibilnost i visoke troškove tržišta rada; nedovoljnu usklađenost obrazovanja i vještina sa potrebama tržišta rada; nedovoljno razvijenu fizičku infrastrukturu; nedovoljno efikasnu državnu administraciju; ograničen pristup finasniranju malih i srednjih preduzeća i nedovoljnu edukaciju i informisanost preduzetnika; nizak nivo dodate vrijednosti u proizvodnji i nedovoljno diverzifikovan izvoz; vladavinu prava, uz nepotpunu primjenu međunarodnih standarda poslovanja i nedovoljno efikasno izvršenje ugovora, neophodnost daljeg unapređenja ukupnog poslovnog ambijenta itd.

Za realizaciju infrastrukturnih projekata potrebna su efikasna partnerstva između javnog sektora, privatnih kompanija i donatora, kako bi se valorizovao neiskorišćeni potencijal i, u krajnjem, stvorili uslovi za poboljšanje životnog standarda. Takođe, regionalna povezanost i institucionalna usaglašenost u toj oblasti predstavlja jedan od prioriteta Vlade Crne Gore, što je u skladu sa EU agendom, tačnije „Berlinskim procesom“. Važni infrastrukturni projekti koje je Crna Gora započela ili planira realizovati u narednom periodu su: autoput Bar-Boljare, jadransko-jonski koridor, modernizacija i izgradnja željeznice prema Srbiji i Albaniji, izgradnja Drugog bloka termoelektrane, povezivanje elektroenergetskih sistema Crne Gore sa Italijom i Srbijom, unapređenje komunalne i ruralne infrastrukture.

3.1 Sektor preduzeća

3.1.1 Javno-privatno partnerstvo je prepoznato kao jedan od modela za rješavanje problema nedostatka sredstava za realizaciju razvojnih projekata

Proces privatizacije usmjeren je na povećanje konkurentnosti i efikasnosti funkcionisanja društava, privlačenje stranih ulaganja i razvoj preduzetništva.

U toku 2015. godine uspješno su realizovane aktivnosti na zaključenju ugovora za prodaju akcija/udjela "Montenegro defence industry" d.o.o- Podgorica i Poliox AD- Berane, a potpisani su ugovori o prodaji i zakupu za imovinu kompleksa Hotela Park u Bijeloj i dijela imovine društva "Gornji Ibar"- Rožaje. Nakon neuspjelog četvrtog tendera za prodaju Instituta "Dr Simo Milošević" i prestanka važenja kupoprodajnog ugovora, Institut će ostati u državnom vlasništvu, a neizvjesno je da li će biti ponovo ponuđen na prodaju. Planom privatizacije za 2016. godinu definisan je proces pripreme i sprovođenja tendera za privatizaciju "Montenegro airlines-a" AD Podgorica i HG „Budvanska rivijera“ AD Budva, kao i realizacija nezavršenih privatizacionih aktivnosti iz prethodnog perioda. Nastaviće se priprema i sprovođenje javnih tendera za privatizaciju HTP „Ulcinjaska rivijera“ AD Ulcinj, „Institut

za crnu metalurgiju“ AD -Nikšić, AD „Montecargo“- Podgorica, "Luka Bar" AD - Bar i "Marina Bar"AD – Bar. Objavljeni javni poziv za Institut crne metalurgije-Nikšić, za prodaju akcijskog kapitala, ističe ovog mjeseca. Produženi su rokovi za učešće na tenderima za valorizaciju turističkih lokaliteta: VTK „Mediteran“- Žabljak, Donja Arza-Herceg Novi, Turistički kompleks Ecolodge-Vranjina, Kolašin 1600, Bjelasica i Komovi, lokalitet između Njivica i ušća Sutorine-Herceg Novi, koji će se realizovati kroz institut javno-privatnog partnerstva.

Zaključen je ugovor o dugoročnom zakupu lokaliteta ostrva Lastavica sa tvrđavom „Mamula“-Herceg Novi. Investitor, švajcarska kompanija Orascom Development Holding, sprovodi aktivnosti na formiranju dijela stranog društva koje će implementirati ovaj projekat. Objavljen je Javni poziv za učešće na međunarodnom tenderu za valorizaciju lokaliteta Buljarica. Rok za otkup tenderske dokumentacije je 11. 07. 2016, a za predaju ponuda zainteresovanih investitora 18. 07. 2016. godine. U skladu sa procedurama, u toku su aktivnosti na analizi postojećeg stanja i pripremi tenderske dokumentacije za izbor investitora za dugoročni zakup lokaliteta Velika plaža, Ada Bojana i dr.

Potpisan je Ugovor o dokapitalizaciji i Ugovor o upravljanju Novim duvanskim kombinatom AD Podgorica.

U cilju stvaranja zakonskih prepostavki za razvoj JPP-a, u toku je priprema Zakona o javno-privatnom

partnerstvu, kojim će se objediniti svi oblici javno-privatnog partnerstva, uključujući i koncesije, a Crna Gora biti prva od zemalja kandidata i članica koja je regulative u dijelu koncesija uskladila sa novom Direktivom EU iz 2014. godine.

✓	Rezultati	-potpisan Ugovor o dokapitalizaciji i Ugovor o upravljanju Novim duvanskim kombinatom AD Podgorica; -zaključen je ugovor o dugoročnom zakupu lokaliteta ostrvo Lastavica sa tvrđavom „Mamula“- Herceg Novi.
!	Ograničenja/izazovi	-značajan broj neuspjelih privatizacija.
➤	Mjere/preporuke	-neophodnost donošenja Zakona o javno-privatnom partnerstvu; -dalja realizacija mjera u pravcu unaprijeđenja ambijenta za nova, posebno strana ulaganja.

3.1.2 *Biznis okruženje*

Intenzivirane aktivnosti na suzbijanju sive ekonomije i povećanju fiskalne discipline

Fiskalna politika je usmjerena na osiguranje održivosti javnih finansija, unapređenje investicionog ambijenta i usklađivanje sa standardima i metodologijom EU.

Reforma poreskog sistema i unapređenje poreske discipline, uz racionalizaciju potrošnje, doprinosi oporavku javnih finansija. S tim u vezi, u 2015. godini, a u cilju fiskalne konsolidacije, izvršene su određene izmjene u politici oporezivanja, koje se, prije svega, odnose na: povećanje doprinosa za zdravstveno osiguranje za 0,5 p.p; smanjenje poreza na dohodak fizičkih lica (koji se primjenjuje na dio zarade iznad prosjeka) sa 15% na 13%⁴; uvođenje poreza na dobitke od igara na sreću od 15%; uvođenje poreza na promet kafe; privremenu primjenu namjenske naknade na maloprodajnu cijenu goriva u iznosu od 0,07 eura po litru (za finansiranje dijela troškova izgradnje Autoputa i vrhunskog sporta), koja je važila od aprila do novembra; izmjenu Zakona o akcizama, čime je ustanovljen „akcizni kalendar“ za period od pet godina i utvrđena dinamika postepenog povećanja visine akciza na cigarete; prestanak važenja mjere o zamrzavanju, odnosno neusklađivanju visine penzija.

Istovremeno, realizuju se mjere u pravcu optimizacije upravljanja javnim dugom, povećanja fiskalne discipline, uz zadržavanje konkurentnih poreskih stopa i unapređenje biznis ambijenta za nova ulaganja. Poreskim oslobođanjima i podrškom kapitalnim i

razvojnim projektima ojačana je razvojna komponenta fiskalne politike.

Donesena je Strategija upravljanja dugom za period 2015-2018, u cilju praćenja kretanja javnog duga, a unapređenje transparentnosti javnih finansija obezbijediće se sprovođenjem Strategije implementacije ESA 2010 metodologije u statistici javnih finansija Crne Gore i Strategijom za prelazak javnog sektora na obračunsko računovodstvo. Kao podrška navedenim aktivnostima, usvojen je Program reformi upravljanja javnim finansijama 2016-2020. godine. Sprovođenje ovog programa predstavlja osnov za dalju tehničku i finansijsku podršku iz IPA programa.

U proteklom periodu intenzivirani su naponi na prevođenju nelegalnih aktivnosti u legalne tokove (siva ekonomija) i povećanju fiskalne discipline. Primjena Uredbe o naplati poreskih potraživanja imovinom obveznika i Zakona o otpisu kamate na poreske i carinske obaveze nijesu rezultirali željenim efektom, tako da je poreski dug i dalje visok. U cilju njegovog smanjenja, donesena je Uredba o uslovima za odlaganje naplate poreskih i neporeskih potraživanja.

U cilju rješavanja problema funkcionisanja lokalnih samouprava, odobren je reprogram poreskog duga opština po osnovu poreza i doprinosa na zarade zaposlenih sa stanjem na 31. 12. 2014. godine, u ukupnim iznosu od 90,25 mil.€. Takođe, Vlada je izdala garancije za kreditna zaduženja opština, u ukupnom iznosu od 42,89 mil.€, za kreditne aranžmane čija su sredstva namijenjena za izmirenje obaveza i neizmirenih dugova, refinansiranje postojećih kreditnih obaveza i racionalizaciju uprave. Preduzete mjere će, na duži rok, imati pozitivne efekte na cjelokupni fiskalni sistem.

⁴ U 2016. godini, na 11%

Donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na nepokretnosti, kojim će se, kroz stvaranje pretpostavki za brži razvoj turizma, poljoprivrede i građevinarstva, obezbijediti veći prihodi jedinicama lokalne samouprave.

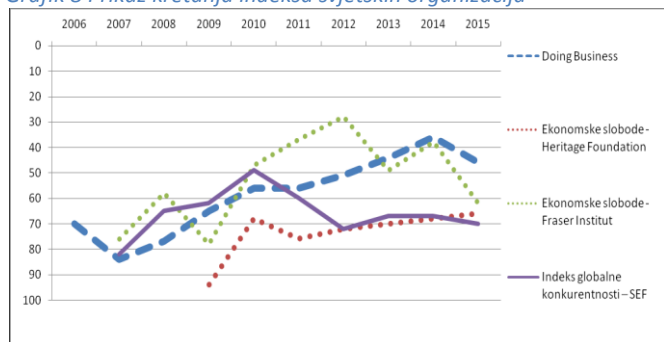
✓	Rezultati:	-prihodi budžeta u periodu od 1.1-30.6.2016. iznosili su 633,1 mil.€ i veći su odnosu na plan 7,6 mil.€ ili 1,2%, a u odnosu na uporedni period za 45,1 mil.€ ili 7,7%.
!	Ograničenja/izazovi:	-siva ekonomija-neformalni sektor; -nivo poreskog duga; -potreba za novim zaduživanjem; -mogućnost aktiviranja državnih garancija.
➤	Mjere /preporuke:	-povećanje predvidivosti poreskog sistema; -upravljanje poreskim dugom; -jačanje kapaciteta institucija koje se bave naplatom prihoda.

Neophodnost intenzivnijeg sprovođenja reformskih aktivnosti u pravcu unapređenja poslovnog ambijenta

Crna Gora, prema izvještajima prestižnih međunarodnih ekonomskih organizacija⁵, posljednjih desetak godina bilježi kontinuirani progres posmatrano sa aspekta unapređenja poslovnog ambijenta, konkurentnosti, ekonomskih sloboda i sl.

Međutim, iako je globalni rang značajno poboljšán, noviji izvještaji ukazuju na stagnaciju ili čak lošije pozicioniranje po pojedinim kriterijumima, pri čemu oblasti⁶, gdje je identifikovan prostor za dalje unapređenje, korespondiraju sa preporukama Evropske komisije.

Grafik 8 Prikaz kretanja indeksa svjetskih organizacija

Izvor 1 www.doingbusiness.org/report

⁵ Svjetska banka, Heritidž fondacija, Frejzer institut i Svjetski ekonomski forum

⁶ vladavina prava; suzbijanje korupcije; radno zakonodavstvo; zaštita imovinskih prava- izvršenje ugovora; registracija nepokretnosti; izdavanje građevinskih dozvola; fiskalne slobode – plaćanje poreza, predviljivost poreskog sistema i korporativno upravljanje- finansijsko izvještavanje, revizorska praksa, regulativa o stečaju.

Prema podacima iz posljednjeg Izvještaja Svjetske banke o lakoći poslovanja (Doing Business – DB 2016), Crna Gora je u globalnom rangu, u odnosu na izvještaj iz 2015, napredovala za jedno mjesto i zauzela 46. poziciju od 189 rangiranih zemalja.

Najznačajnije reformske aktivnosti sprovedene u prethodnom periodu, koje su obuhvaćene DB izvještajem, identifikovane kao prioritete od strane privatnog sektora i usklađene sa preporukama Evropske komisije, bile su usmjerene na poboljšanja u oblasti registracije nepokretnosti, izdavanja građevinskih dozvola, izvršenja ugovora, rješavanja problema insolventnosti i daljoj implementaciji preporuka „Giljotine“⁷ propisa. Istovremeno, realizovane su i aktivnosti u oblasti poreske politike, koje su bile usmjerene na usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa EU legislativom, dalje unapređenje uslova poslovanja za razvoj preduzetništva, privlačenje investicija i otklanjanje administrativnih barijera, održavanje fiskalne stabilnosti i povećanje poreske discipline obveznika. U cilju eliminisanja biznis barijera, prevashodno na lokalnom nivou, u toku je realizacija projekta „Uprava po mjeri građana i biznisa“.

Da bi se ostvario brži ekonomski rast, odnosno projektovane stope rasta BDP-a i povećala konkurentnost ekonomije, neophodno je intenzivirati aktivnosti na sprovođenju identifikovanih reformi. Ovo tim prije, jer konkurentnost nacionalne ekonomije opredjeljuje i njenu poziciju u smislu atraktivnosti za

⁷ u 2015. godini realizovana je 61 preporuka definisana Akcionim planom „Giljotina propisa“.

privlačenje stranih investicija na kojima se zasniva model ekonomskog rasta Crne Gore.

	Rezultati:	-neznan napredak u globalnom rangu DB 2016, sa znakovima stagnacije i opadanja kod drugih značajnih izvještaja i ocjena EK i domaćih investitora.
!	Ograničenja/izazovi:	-nedosljedna primjena donijete regulative/preporuka/rješenja; -otpor administracije za sprovođenje reformi u punom kapacitetu.
	Mjere/preporuke:	-dalje unapređenje registracije preduzeća, izdavanja građevinskih dozvola, registracije nepokretnosti i efikasnosti u izvršenju ugovora, plaćanja poreza, uvođenja elektronske fiskalizacije, kao i nastavak „Giljotine“ propisa.

Pristup finansijskim sredstvima najveća prepreka razvoju sektora malih i srednjih preduzeća

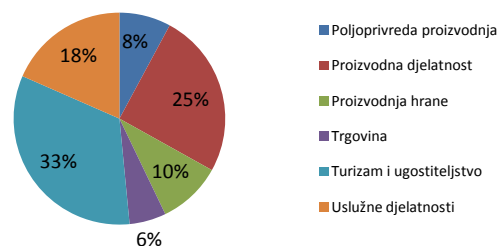
Poslovanje sektora malih i srednjih preduzeća (MSP) opterećuje nelikvidnost, koja je djelimično uzrokovana nedovoljnom kreditnom podrškom poslovnih banaka, a koju ne može nadomjestiti ni sve značajnija podrška Investiciono-razvojnog fonda (IRF) Crne Gore.

IRF je u 2015. godini plasirao kreditna sredstva, pod uslovima značajno povoljnijim od tržišnih, u iznosu od 64,4 mil.€, što je za 55,2% više nego u 2014. godini. Najviše sredstava usmjereno je na realizaciju projekata u oblastima turizma (43,7%), proizvodnje (19,3%) i usluga (18,8%). Posmatrano po regionima, najviše kreditnih sredstava odobreno je u centralnom (45,0%), južnom (39,6%), a najmanje sredstava u sjevernom području (15,4%). Kreditna aktivnost u 2015. godini rezultirala je stvaranjem uslova za otvaranje 1.889 radnih mjesta i nastavak radnog angažmana za 2.766 lica.

Podrška Zavoda za zapošljavanje Crne Gore u 2015. godini bila približno na nivou podrške iz 2014. godine. Plasirano je 240,0 hilj.€ za realizaciju 40 projekata, čime je omogućeno otvaranje 48 novih radnih mjesta. Iako se ne radi o značajnijoj finansijskoj podršci, ostvareni efekti su respektabilni.

Kreditni plasmani IRF-a u prvih pet mjeseci tekuće godine veći su u odnosu na uporedni period za 10,3% i iznosili su 24,0 mil. €. Ovim sredstvima podržana je realizacija 175 projekata.

Grafik 9 Kreditna aktivnost IRF-a, po djelatnostima, za period januar-maj 2016. godine

Izvor:IRF

U cilju smanjenja visoke stope nezaposlenosti mladih visokoškolaca, odnosno podsticanja njihovog zapošljavanja i uključivanja u svijet preduzetništva, IRF je, početkom 2016. godine, počeo sa realizacijom Programa kreditiranja visokoškolaca. Sredstva za ovaj program su obezbijeđena iz kreditnog potencijala IRF-a, a plasiraju se kroz beskamatne kredite na period do 12 godina, uključujući grace period do 4 godine.

Istovremeno, aktivirana je posebna kreditna linije za ulaganje u ICT, namijenjena malim i srednjim preduzećima, *start-up* kompanijama i studentima, kojima bi dominantna aktivnost bila usluge informacionog društva ili bi se temeljila na konceptu on-line poslovanja.

Otvoren je Regionalni biznis centar za sjeveroistok Crne Gore, sa Biznis inkubatorom u Beranama, u cilju podsticanja ekonomskog razvoja i povećanja konkurentnosti ovog regiona, odnosno jačanja mikro, malih i srednjih preduzeća kroz održivu međuopštinsku saradnju.

Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća pruža podršku razvoju sektora MSP, pored ostalog, i kroz realizaciju projekata, koji su, uglavnom, međunarodno-regionalnog karaktera, a najznačajniji su: „Uspostavljanje i promocija mentoring sistema u MSP u zemljama Zapadnog Balkana“; „COSME–Konkurentnost malih i srednjih preduzeća 2014-2020“;

U toku je priprema Strategije razvoja MSP 2016-2020, sa rješenjima za povećanje zaposlenosti, dinamiziranje rasta i razvoja i jačanje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća.

✓	Rezultati:	-povećana kreditna podrška IRF-a, uz nove programe kreditiranja, po izuzetno povoljnim uslovima; -posebni podsticaji razvoju ženskog preduzetništva i samozapošljavanju žena (dodijeljeno 13 grantova); -prema podacima SME policy index-a za 2016. godinu postignut je napredak u odnosu na Izvještaj iz 2012. godine u dijelu koji se tiče institucionalnog, regulatornog i operativnog okruženja za MSP (tehnički standardi su u velikoj mjeri usklađeni sa pravnom tekovinom EU, uslovi za registraciju poslovanja su dodatno olakšani E-government servisom, poreski sistem je pojednostavljen i elektronski dostupan);
!	Ograničenja/izazovi:	-nelikvidnost privrede, pristup finansijama, visoke kamatne stope poslovnih banaka, siva ekonomija, barijere.
➤	Mjere/preporuke	-povoljniji uslovi obezbjeđenja finansiskih sredstava; -borba protiv sive ekonomije.

3.1.3 Mrežne industrije

Energetski sektor predstavlja jedan od strateških prioriteta razvoja Crne Gore

Razvoj energetskog sektora odvija se u skladu sa pravcima i ciljevima utvrđenim Energetskom politikom i Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine.

Donesen je Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, za period 2016–2020. (AP), kojim su: utvrđeni konkretni programi i projekti za realizaciju u navedenom periodu; definisani preduslovi i sam proces implementacije sa aspekta aktivnosti, odgovornosti, terminskog plana, finansijskih sredstava, izvora finansiranja, ekološkog i socijalnog uticaja i predloženi mehanizmi praćenja i kontrole implementacije AP. Cilj AP je i stvaranje uslova za nastavak započetih aktivnosti i nakon petogodišnjeg perioda na koji se odnosi ovaj AP. Za realizaciju programa i projekata definisanih AP potrebno je 2.050,7 mil.€, od čega će se 1,7%, odnosno 35,7 mil.€ obezbijediti iz javnih izvora. Potrebna finansijska sredstva za programe i projekte, po godinama, od 2016. do 2020 godine, iznose 356,5, 500,1, 407,3, 445,9, 340,9 mil.€, respektivno.

Projekat povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije **podmorskim kablom jednosmjerne struje** realizuje se planiranom dinamikom. Vrijednost projekta je oko 900,0 mil.€. Ovaj projekat je značajan sa aspekta infrastrukturnog povezivanja zemalja Zapadnog Balkana sa Evropskom unijom i stvaranja uslova za brži razvoj regiona u cjelini, a što je u skladu sa direktivama EU. Italijanski partner na projektu, kompanija Terna, položio je 140 km podmorskog kabla. Crnogorski operator prenosa električne energije realizuje infrastrukturne objekte na svojoj teritoriji. Pored toga, predviđena je i realizacija interkonekcije sa Srbijom i BiH. Ovaj projekat je podržala Evropska unija sa 25,0 mil.€ granta, kroz “Investicioni okvir za Zapadni Balkan”. Realizacijom ovih projekata unaprijediće se kvalitet, odnosno sigurnost snabdijevanja potrošača električnom energijom u Crnoj Gori i regionu. Istovremeno, stvoriće se uslovi za bolju valorizaciju značajnog neiskorišćenog potencijala, a Crna Gora će se pozicionirati kao važno elektroenergetsko čvorište u regionu.

U skladu sa zaključenim ugovorima o koncesiji, na 21 vodotoku bi trebalo da se izgradi 41 **mala hidroelektrana (mHE)**, ukupne instalisane snage oko 73 MW, sa planiranom godišnjom proizvodnjom od oko 247 GWh, ukupne vrijednosti investicije od oko 109,0 mil. €. Do sada je završena izgradnja sedam mHE, ukupne instalisane snage 10,2 MW i planirane godišnje proizvodnje od 40 GWh. Očekuje se da će u 2016.

godini biti završene još četiri mHE, ukupne instalisane snage 12,3 MW i planirane proizvodnje od oko 38 GWh, vrijednosti ukupne investicije oko 15,5 mil.€. Objavljen je Javni oglas za davanje koncesija za korišćenje vodotoka za izgradnju pet malih hidroelektrana, na četiri vodotoka (Lim, Tara, Komarnica i Morača). Potencijalna snaga ovih elektrana iznosi 12,42 MW, a potencijalna godišnja proizvodnja električne energije 56 GW. Krajnji rok za podnošenje ponude je 18. jul 2016. godine.

U toku je i realizacija projekata izgradnje **vjetroelektrana (VE)**, na lokalitetima Krnovo i Možura, ukupne instalisane snage 118 MW. U toku je dopremanje elemenata za vjetroelektrane na Krnovu. Inače, ovim projektom je predviđena izgradnja 30 vjetrogeneratora, instalisane snage 72 MW i godišnje proizvodnje od 200 do 230 GWh. Vrijednost Projekta je oko 120,0 mil.€. Prenošenjem prava i obaveza iz Ugovora o zakupu zemljišta i izgradnji vjetroelektrane na lokalitetu Možura na kompaniju „Enemalta plc“, koja je u većinskom vlasništvu Vlade Republike Malte, stvoreni su uslovi za početak realizacije ovoga projekta.

Za izgradnju **HE Komarnica i HE Morača** postoji značajno interesovanje investitora. Projekti će se realizovati po modelu koji ne podrazumijeva davanje državnih garancija. Očekuje se dostavljanje tehničkih i komercijalnih ponuda od više potencijalnih investitora za izgradnju HE na Morači. Formirana je Komisija za ocjenu ponuda potencijalnih investitora za izgradnju HE na Morači.

U cilju realizacije projekta izgradnje **II bloka Termoelektrane Pljevlja**, koji obuhvata i izgradnju toplotne stanice za obezbjeđenje energije za daljinsko grijanje Pljevalja, izabrana je najpovoljnija ponuda (ponuda češke kompanije Škoda Praha). Sa ovom kompanijom se, u skladu sa dogovorom glavnih akcionara u EPCG, vode pregovori o tehničkim, pravnim i ekonomskim uslovima realizacije projekta. EPCG će izdati korporativne garancije Češkoj eksportnoj banci za kredit namijenjen finansiranju izgradnje ove termoelektrane. Počela su detaljna geološka istraživanja za potrebe izgradnje Drugog bloka TE "Pljevlja" čiji je cilj da se utvrde parametri nosivosti tla, kao i uslovi fundiranja Drugog bloka sa pratećim objektima.

Sprovode se značajne aktivnosti na planu **energetske efikasnosti**: implementira se projekat "Energetska

efikasnost u Crnoj Gori", koji će trajati do 30. marta 2017. godine, a koji ima za cilj poboljšanje energetske karakteristika u zdravstvenim i obrazovnim objektima; projekat „Razvoj održivog korišćenja energije“ počeo je da se realizuje u aprilu 2015. godine (planirano trajanje projekta je dvije godine), a čija je svrha, između ostalog, i sagledavanje potencijala za poboljšanje energetske efikasnosti u sektoru transporta, kao i sagledavanje potencijala za korišćenje visoko-efikasne kogeneracije i daljinsko grijanje u Crnoj Gori. U 2015. godini, završena je rekonstrukcija 13 javnih objekata (osam školskih i pet zdravstvenih), ukupne investicije oko 8,0 mil. €. Prema planu, u 2016. godini izvršiće se rekonstrukcija dodatnih 13 objekata, ukupne vrijednosti oko 7,6 mil. €.

Razvoj gasne infrastrukture u Crnoj Gori je jedan od ključnih prioriteta Strategije razvoja energetike. Urađen je Master plan gasifikacije Crne Gore, a u pripremi je lista prioritenih investicionih projekata. Urađena je Studija izvodljivosti Jonsko – jadranskog gasovoda, koji je prepoznat kao vodeća opcija za gasifikaciju Crne Gore. Studija sadrži i Stratešku procjenu uticaja Projekta na životnu sredinu i društvo, kao i Predlog biznis modela za realizaciju Projekta. Nadležne institucije Crne Gore i Albanije aplicirale su za dodjelu granta iz WBIF za tehničku pomoć za izradu Glavnog projekta IAP-a, za Crnu Goru i Albaniju.

Skupština Crne Gore je usvojila ugovore o istraživanju i eksploataciji ugljovodonika u podmorju Crne Gore za četiri bloka i, time, dala saglasnost da se konzorcijumu, koga čine ENI iz Italije i Novatek iz Rusije, daju koncesije za istraživanje nafte i gasa. Ugovori se odnose na fazu istraživanja koja ima dva istražna perioda (četiri i tri godine) i na fazu proizvodnje u trajanju od 20 godina. Vrijednost programa u prvom periodu istraživanja iznosi 85,0 mil.€, a u drugom 12,0 mil.€. Obezbijedena je безусловna garancija za prvi istražni period za obje kompanije, u iznosu od 85,0 mil.€. Odluku o dodjeli ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika donijeće Skupština Crne Gore.

✓	Rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> -Crna Gora je u velikoj mjeri dostigla standarde EU u oblasti energetike; -stvaranje preduslova za održiv razvoj energetskog sektora; -stvaranje uslova da se sektor energetike razvija kao sistem otvoren za investicije – ambijent stimulativan za investiranje; -stvaranje uslova za uključivanje Crne Gore na regionalno, odnosno tržište električne energije EU; -ostvarivanje cilja u vezi korišćenja energije iz obnovljivih izvora; -povećanje efikasnosti korišćenja energije; -stvaranje uslova za razvoj gasne infrastrukture i istraživanje ugljovodonika u podmorju Crne Gore; -harmonizacija zakonodavstva.
!	Ograničenja/ izazovi:	<ul style="list-style-type: none"> -raspoloživi energetski resursi nijesu dovoljno komercijalno iskorišćeni; -nedovoljna povezanost elektroenergetskog sistema Crne Gore sa elektroenergetskim sistemima država regiona i EU; -tržište električne energije u Crnoj Gori formalno potpuno otvoreno za sve kupce od 1. januara 2015. godine -obezbjeđenje sredstava; -poteškoće vezane za priključenje novih proizvodnih objekata električne energije na elektroenergetski sistem (prenosni il distributivni sistem); -sprovođenja postupka eksproprijacije; -izrada detaljnih planskih dokumenata.
➤	Mjere/ preporuke:	<ul style="list-style-type: none"> -unapređivanje sistema finansiranja; -unapređenje sistema praćenja i kontrole sprovođenja Energetske politike i Strategije; -nastavak realizacije započetih projekata i stvaranje uslova za realizaciju novih projekata; -jačanje administrativnih kapaciteta u nadležnim institucijama, uključujući i inspeksijske organe.

Cilj politike razvoja saobraćaja je stvaranje efikasnog saobraćajnog sistema

U fokusu politike razvoja saobraćaja je rekonstrukcija i sanacija postojeće i izgradnja nove saobraćajne infrastrukture.

U skladu sa specifičnim preporukama EU za saobraćaj, otpočele su aktivnosti na usaglašavanju Strategije razvoja saobraćaja iz 2008. godine sa uspostavljenom prioritizacijom, odnosno sa regionalnom agendom povezivanja zemalja Zapadnog Balkana, međusobno i šire, sa EU. U toku su aktivnosti na obezbjeđenju potrebnih finansijskih sredstava (bespovratna sredstava od strane EBRD) za izmjenu predmetne strategije.

Zbog zahtjevne morfologije terena, u skladu sa Zakonom o autoputu Bar-Boljare, tehnička dokumentacija za Autoput može se izrađivati primjenom principa segmentacije na nivou idejnih i glavnih projekata za pojedine dionice, djelove dionica i objekte na Autoputu koji predstavljaju jednu građevinsku i funkcionalnu cjelinu i po principu faznosti u izradi idejnih i glavnih projekata. Izvođač radova je prioritetnu dionicu Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare podijelio na 15 pod-dionica, a za koje će biti izdate građevinske dozvole. Do sada su izdate 2 građevinske dozvole (most Moračica i tunel Vjeternik), za koje je Državna komisija za reviziju tehničke dokumentacije dala pozitivnu ocjenu, dok su na reviziju predati građevinski projekti za još 6 pod-dionica.

Od datuma početka radova, Izvođač radova je, osim projektovanja, izveo sljedeće pripremne radove većeg obima: izgradnja pristupnih puteva; proširenje postojećih puteva do pristupnih puteva; izgradnja montažnih objekata za smještaj radnika sa svim potrebnim infastrukturnim sadržajima (saobraćajnice, vodovodne i elektro instalacije); izgradnja kancelarija za Nadzorni organ; izgradnja zgrada za laboratorije; izgradnja betonskih baza; izgradnja drobilisnih postrojenja; izgradnja radionica; izgradnja montažnih hala za armiračnice; izgradnja platformi za kompresore na nekoliko portala tunela; radovi na postavljanju sistema za dovod kompresovanog vazduha za radove na iskopu tunela; izgradnja skladišta za eksplozive; izgradnja privremenog čeličnog mosta preko rijeke Morače; radovi na čišćenju dijela trase; radovi na obezbjeđenju privremenog napajanja električnom energijom, što obuhvata izgradnju 2,1 km dalekovoda 110 kV (13 čeličnih rešetkastih stubova), a što će biti i dio trajnog napajanja Autoputa, 65 km dalekovoda 20 kV (cca 1.250 drvenh i betonskih stubova), isporuku i montažu dvije mobilne trafostanice 110/20 kV, isporuku i montažu 30 montažnih trafostanica 20/0.4 kV.

U okviru pripremnih radova većeg obima, izvođeni su i radovi koji se tretiraju kao početak trajnih radova: iskop predusjeka portala tunela Vjeternik-južna strana; iskop predusjeka portala tunela Kosman; iskop predusjeka portala tunela Mrke; radovi na iskopu za temelje mosta Moračica.

Projektovanje i izgradnja prioritetne dionice koštaće 809,6 mil.€, od čega je 689,0 mil.€ (85% sredstava) obezbijeđeno iz kredita Exim banke (rok otplate 20

godina, uključujući grejs period od šest godina, uz godišnju kamatnu stopu od 2%), a ostatak od 120,6 mil.€ (15% sredstava) je obaveza Države. Od ukupnog iznosa, 30% će realizovati domaći podizvođači.

Projekat izgradnje brze saobraćajnice duž crnogorskog primorja (primorska varijanta jadransko-jonskog autoputa) realizovaće se fazno. Inače, ova brza saobraćajnica, takozvana SEETO ruta 1, biće dio Glavne (CORE) mreže, sa vremenskim horizontom izgradnje do 2030. godine.

U skladu sa **Planom redovnog i investicionog održavanja, rekonstrukcije i izgradnje državnih puteva**, u 2016. godini, biće investirano 44,1 mil.€. Iz tekućeg budžeta Crne Gore obezbijediće se sredstva, u ukupnom iznosu od 9,7 mil.€, a za redovno održavanje i zaštitu državnih puteva i Službu pomoći i informisanja na javnim putevima Crne Gore, a iz kapitalnog budžeta, u ukupnom iznosu od 34,4 mil.€, za održavanje, rekonstrukciju i izgradnju državnih puteva.

Aktivnosti na sanaciji i rekonstrukciji puteva odvijaju se u kontinuitetu. U 2015. godini, radilo se na rekonstrukciji puta Berane-Lubnice, izgradnji treće trake Slijepač most i na investicionom presvlačenju asfaltnih kolovoza. U skladu sa Planom za 2016, u toku su radovi na sljedećim putnim pravcima: rekonstrukcija puta Podgorica-Cetinje-Budva, rekonstrukcija puta Tuzi-Božaj, rekonstrukcija puta Nikšić-Vilusi, sanacija klizišta Baošići, rekonstrukcija puta Cetinje-Njeguši. Do kraja godine će početi rekonstrukcija na još 11 putnih pravaca.

Shodno strateškim planovima, intenzivno se radi na realizaciji projekata remonta željezničke infrastrukture, koji se finansiraju iz kreditnih aranžmana sa EBRD, EIB, pretpristupnih fondova i Budžeta Crne Gore. Obezbijedeno je 20,0 mil.€ (grant) iz sredstava "Investicionog okvira za Zapadni Balkan" (WBIF). U skladu sa **Programom izgradnje, održavanja, rekonstrukcije i modernizacije željezničke infrastrukture**, u 2016. godini, biće investirano 6,8 mil.€. Sredstva su namijenjena za prioritetne radove tekućeg održavanja građevinske i elektrotehničke infrastrukture (4,76 mil.€) i za finansiranje upravljanja i regulisanja saobraćaja (2,04 mil.€).

U **oblasti pomorstva**, sprovode se značajne aktivnosti koje će doprinijeti jačanju konkurentnosti crnogorske ekonomije. U tom smislu, kompanija Port of Adria (ex AD »Kontejnerski terminali i generalni tereti« Bar), kao koncesionar, od potpisivanja koncesionog ugovora do kraja 2016. godine ima obavezu da realizuje investicije u iznosu od 13,61 mil.€. Takođe, koncesionar se obavezao da će nakon ovog perioda Investicionog programa, izvršiti dodatnu investiciju u iznosu od 7,63 mil.€ u prvih pet godina nakon ispunjenja Investicionog programa (što znači do kraja 2021 godine). Brodogradilište Bijela će svoje buduće aktivnosti zasnovati na izgradnji i remontu jahti i mega jahti, a luka Kotor, kao i do sada, na servisiranju putničkih i drugih brodova koji je posjećuju.

Master planom razvoja aerodroma Crne Gore do 2030, definisana je strategija razvoja Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat, odnosno utvrđen slijed unapređenja kapaciteta i kvaliteta usluge u odnosu na prognoziranu tražnju. U toku su aktivnosti na stvaranju uslova za izgradnju nove terminalne zgrade i rekonstrukciju i proširivanje platforme i manevarskih površina na Aerodromu Tivat. Izrada projektne dokumentacije za ovaj projekat je u završnoj fazi. Zabilježen je dolazak novih avio kompanija na crnogorsko tržište a, u narednom periodu, radiće se na otvaranju novih linija i razvoju tržišta, kao i na povećanju broja rotacija postojećih avio kompanija koje lete prema destinacijama u Crnoj Gori.

✓	Rezultati:	-počeli intenzivniji radovi na prioritetnoj dionici Autoputa; -uspostavljanje glavne saobraćajne mreže u regionu Zapadnog Balkana preko teritorije Crne Gore; -realizacija projekata poboljšanja, odnosno proširenja saobraćajne infrastrukture.
!	Ograničenja/izazovi:	-konfiguracija terena utiče na visinu troškova/vrijednost projekata; -mogućnosti obezbjeđenja sredstava za realizaciju projekata (sistem finansiranja).
➤	Mjere/ preporuke:	-sprovođenje aktivnosti od zajedničkog interesa, na regionalnom nivou; -unapređivanje sistema finansiranja; -kroz odgovarajuće modele, uključujući i javno-privatno partnerstvo, obezbijediti minimalno učešće budžetskih sredstava u realizaciji projekata.

Razvoj ICT-a predstavlja generator ekonomskog rasta i društvenog razvoj

Digitalizacija i globalizacija donijele su nova pravila igre na tržištu. U tom smislu, razvoj informacionog društva u Crnoj Gori jedan je od osnovnih preduslova za njen ekonomski napredak, kao i za utvrđivanje konkurentne pozicije u regionu i šire.

U dosadašnjem periodu, u ovoj oblasti, aktivnosti su bile usmjerene u više pravaca, a najvažniji su razvoj informaciono-komunikacione infrastrukture i elektronskih servisa, kao i promocija informaciono-komunikacionih tehnologija i njihovog značaja za razvoj zemlje u cjelini.

U toku je javna rasprava o Nacrtu strategije razvoja informacionog društva Crne Gore do 2020. godine, koja predstavlja strategiju kontinuiteta u odnosu na prethodnu, oročenu do kraja 2016. godine. Strategijom se određuju pravci razvoja u ovoj oblasti, sa ciljem dostizanja standarda EU postavljenih u Digitalnoj agendi 2020 i Strategiji za jedinstveno digitalno tržište.

Crna Gora zaostaje u broju priključaka **broadband pristupa** za prosjekom država članica Evropske unije. U kontinuitetu se realizuju aktivnosti vezane za podsticanje investicija za razvoj fiksni i mobilni komunikacionih mreža, kao i za valorizaciju telekomunikacione infrastrukture u državnom vlasništvu i davanje na korišćenje frekvencija-tzv. "digitalna dividenda". Radio-frekvencijski spektar je ograničeni nacionalni resurs i njegova valorizacija je u nadležnosti države. U skladu sa tenderom za dodjelu frekvencija, koji je raspisala Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, u septembru ove godine, izvršiće se dodjela frekvencija, nakon završene aukcije spektra.

Počela je realizacija projekta implementacije Georeferencirane baze podataka i internetskog portala

za mapiranje elektronske komunikacione infrastrukture.

Iako je postignut značajan napredak u razvoju **elektronske uprave** (eGovernment)⁸, nije u potpunosti implementiran Zakon o elektronskoj upravi, prema kome su, do februara 2016. godine, sve usluge koje administracija pruža građanima i privrednim subjektima konvencionalnim putem morale biti dostupne i elektronskim putem, preko portala elektronske uprave. S tim u vezi, potrebno je stvoriti uslove za potpunu implementaciju ovoga zakona. Uz upotrebu savremenih informacionih tehnologija, unaprijediće se efikasnost rada javnog sektora, efikasnost rada zaposlenih, smanjiti biznis barijere i sl. Omogućavanje elektronske komunikacije između upravnih organa i stranaka, koja se afirmiše novim Zakonom o upravnom postupku, u velikoj mjeri će se pojednostaviti ta komunikacija.

Crnogorski **domen .ME** je među najmlađim državnim kodovima najvišeg nivoa u svijetu. Ukupan broj registrovanih domena, na dan 30. IV 2016. godine, iznosio je 1.024.348, dok je ukupan broj registara iznosio 237. Valorizacijom ovog virtuelnog proizvodnacionalnog domena najvišeg nivoa .ME, Država je prihodovala približno 20,0 mil.€, u periodu od februara 2008. do decembra 2015. godine. Ta sredstva su investirana u razvoj informacionog društva i ostvarenje vizije moderne administracije u Crnoj Gori, koja podrazumijeva upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija sa ciljem unapređenja pružanja javnih usluga, uz povećanje uključenosti javnosti u procese donošenja odluka i kreiranja politika.

⁸ Po istraživanju Ujedinjenih nacija (UN eGovernment Survey 2014), Crna Gora je na rang listi svjetskog razvoja eGovernmenta na 45. mjestu, od 194 zemlje članice UN i najbolje je rangirana zemlja Zapadnog Balkana.

✓	Rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznat značaj digitalne ekonomije za razvoj društva, kao i šansa Crne Gora da iskoristi prednosti velikog globalnog internet tržišta, koje ima oko tri milijarde korisnika; -građanima i privredi su dostupni novi servisi i brži pristup novim tehnologijama; -oslobođeni radio-difuzni frekventni opseg između 790-862MHz (završetkom digitalizacije) omogućava dalji razvoj elektronskih komunikacija; -podizanje informatičkih znanja i vještina; -mlada populacija u Crnoj Gori koristi internet na nivou prosjeka EU, što je pokretačka snaga i temelj za dalji razvoj informacionog društva; -jačanje informatičke kulture; -veliki broj korisnika i konekcija u sklopu projekta Wireless Montenegro; -aktivnosti na podizanju nivoa sajber bezbjednosti.
!	Ograničenja/izazovi:	<ul style="list-style-type: none"> -poslovna zajednica nije u potpunosti prepoznala elektronsko poslovanje kao osnov konkurentnosti, na lokalnom i širem tržištu; -nedostatak sredstava za izgradnju infrastrukture za širokopojasni pristup internetu; -nivo informatičke pismenosti; -tradicionalni način komunikacije u javnoj upravi; -zaostajanje u broju priključaka broadband pristupa; -predrasude i otpor prema promjenama; -nedovoljno razvijena elektronska trgovina; -kršenja prava intelektualne svojine i softverske piraterije; -nedovoljan nivo sajber bezbjednosti.
	Mjere/preporuke:	<ul style="list-style-type: none"> -definisanje i implementacija modela objedinjavanja i valorizacije telekomunikacione infrastrukture u državnom vlasništvu; -izgradnja infrastrukture za internet velikih brzina; -razvijanje potrebnog kadra u ICT sektoru, kako bi Crna Gora ostvarila brži i kvalitetniji rezultat u globalnoj tržišnoj utakmici; -obezbijediti punu primjenu Zakona o elektronskoj upravi; -implementirati sistem za elektronsko upravljanje dokumentima (eDMS); -povećati digitalnu pismenost građana po ECDL standardima; -realizovati aktivnosti na planu povećanja elektronske trgovine i, u tome, obezbijediti lakšu dostupnost sredstava za ovu vrstu poslovanja (povoljni krediti IRF-a); -obezbjeđenje računara i uvođenje interneta u područnim jedinicama osnovnih škola; -utvrditi smjernice dalje reforme u oblasti sajber bezbjednosti.

3.2 Finansijski sektor

Značajno smanjenje nekvalitetnih kredita i njihovog učešća u ukupnim kreditima

U 2015. godini počele su sa radom dvije banke i jedna mikrokreditna finansijska institucija. Bankarski portfolio bilježi poboljšanje kvaliteta, usljed smanjenja nekvalitetnih kredita i njihovog učešća u ukupnim kreditima.

Posmatrano na godišnjem nivou, svi ključni monetarni parametri u 2015. godini zabilježili su rast. Ukupna aktiva banaka je povećana za 10,7%, a ukupni kapital za 4,2%. Sredstva deponovana u bankama veća su za 13,7%, a kreditni plasmani za 0,8%. Obavezna rezerva banaka, kao jedini instrument preko koga CBCG može djelovati na monetarna kretanja, iznosila je 249,1 mil.€ i povećana je za 34,1 mil.€ ili 15,9%. Stanje u bankarskom sektoru u prvom kvartalu ove godine poboljšano je u odnosu na uporedni period.

U martu je ostvaren rast depozita od 12,8% i kreditne aktivnosti od 1,4%. Nastavljena je i tendencija blagog

pada kamata. Tako je kamatna stopa na ukupne kredite iznosila 8,32% i bila je niža za 0,79 p.p. na godišnjem nivou, dok su kamatne stope na depozite iznosile 1,16% i smanjene su za 0,5 p.p. U februaru ove godine dozvolu za rad je dobila Azmont banka, koja predstavlja 15-tu banku u Crnoj Gori, čime se povećava konkurencija banaka i obezbjeđuje raznovrsnija i povoljnija ponuda bankarskih proizvoda.

Ukupna bilansna suma šest mikrokreditnih finansijskih institucija, koje trenutno posluju u bankarskom sistemu Crne Gore, u martu ove godine, iznosila je 52,8 mil.€, što predstavlja rast od 28,8% na godišnjem nivou. Ukupni krediti MFI, sa iznosom od 52,1 mil.€, su povećani za 25,8% na godišnjem nivou. Inače, kamatne stope na kredite MFI su izrazito visoke (prosječna efektivna kamata na kredite iznosila je 24,67%, a na novoodobrene 25,22%).

Iako su prisutne pozitivne tendencije u kretanju nekvalitetnih kredita, ipak oni i dalje predstavljaju jednu od najvećih slabosti bankarskog sistema. Krajem

marta ove godine, nekvalitetni krediti su iznosili 284,7 mil.€ i niži su za 22,9% na godišnjem nivou, što za rezultat ima smanjenje njihovog učešća u ukupnim kreditima, sa 15,78% u martu 2015. na 11,99% u martu ove godine. Implementacija Zakona o finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama nije dala očekivane rezultate. Sva restrukturiranja su vršena pojedinačno na relaciji banka-klijent, bez uključivanja drugih povjerilaca. Pored toga, u postupku primjene Zakona o konverziji kredita iz švajcarskih franaka (CHF) u eure pojavili su se značajni problemi, jer se, između ostalog, nije znalo da li su Zakonom bila obuhvaćena i potraživanja po osnovu kredita, koje je banka ustupila drugim licima. CBCG je, u avgustu 2015, donijela Odluku o nadzoru nad primjenom ovog zakona, čime su stvoreni preduslovi za sprovođenje nadzora nad njegovom primjenom od strane Hipo Alpe Adria banke, kao jedine banke koja je odobravalala kredite indeksirane u CHF.

Aktivnosti CBCG su u najvećoj mjeri opredijeljene pregovaračkom pozicijom Crne Gore u procesu pristupanja Evropskoj uniji. U tom smislu je, Poglavljem 9-Finansijske usluge, definisan set zakonskih i podzakonskih akata, koje je CBCG dužna da pripremi do kraja 2017.godine. Pored toga, planirano je da se do kraja godine donese Zakon o bankama, a počele su i aktivnosti na pripremi regulatornog okvira kojim će se urediti poslovanje i kontrola određenih finansijskih institucija (lizing kompanija, faktoring kompanija, mikrokreditnih finansijskih institucija).

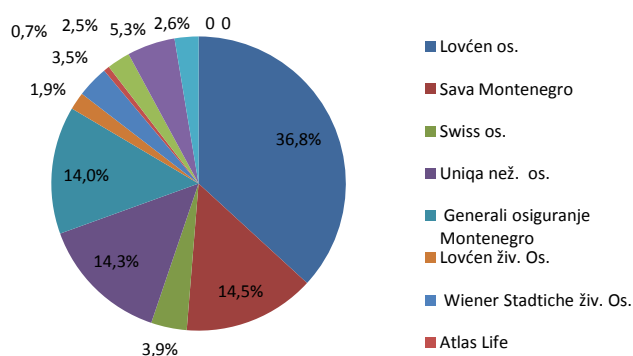
✓	Rezultati:	-očuvana finansijska stabilnost i likvidnost bankarskog sektora; -poboljšan kvalitet bankarskog portfolia; -nastavljena tendencija rasta depozita; -oporavak kreditne aktivnosti i blagi pad kamatnih stopa.
!	Ograničenja/izazovi:	-još uvijek visok nivo nekvalitetnih kredita; -visoka nelikvidnost realnog sektora; -izrazito visoke kamatne stope mikrokreditnih institucija.
➤	Mjere/ preporuke:	-dosljedna primjena Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama, u cilju smanjenja nekvalitetnih kredita; -regulisati poslovanje lizing kompanija, faktoring kompanija, mikrokreditnih finansijskih institucija i kreditno-garantnih fondova, kroz donošenje jedinstvenog zakona o ovim finansijskim institucijama.

Nedovoljna razvijenost tržišta osiguranja, nizak nivo prometa na tržištu kapitala

Poslove **osiguranja** u Crnoj Gori obavlja 11 osiguravajućih društava, od kojih se pet bavi samo poslovima neživotnog osiguranja, a šest poslovima životnog osiguranja. Ostvarena bruto premija u 2015. godini iznosila je 76,9 mil.€, što predstavlja rast od 6,2% u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu su neživotna osiguranja ostvarila rast od 6,9%, a životna 2,9%. Tržište osiguranja je u 2015. godini poslovalo sa gubitkom u iznosu od 2,7 mil.€.

U prvom kvartalu ove godine bruto fakturisana premija iznosila je 16,7 mil.€ i smanjena je za 1,8% u odnosu na uporedni period. Posmatrano na mjesečnom nivou, bruto premija u martu je iznosila 6,8 mil.€, pri čemu se 5,6 mil.€ ili 83,16 % odnosi na neživotna osiguranja, a 1,1 mil.€ ili 16,84 % na životna osiguranja.

Grafik 10 Učešće osiguravajućih društava na tržištu osiguranja

Učešće osiguravajućih društava na tržištu osiguranja nije se značajnije mijenjalo. U strukturi ostvarene bruto premije u prvom kvartalu najveće učešće i dalje ima Lovćen osiguranje sa 36,83 %, Sava Montenegro sa 14,47%, Uniqa neživotno osiguranje 14,26% i Generali osiguranje Montenegro 14,02%.

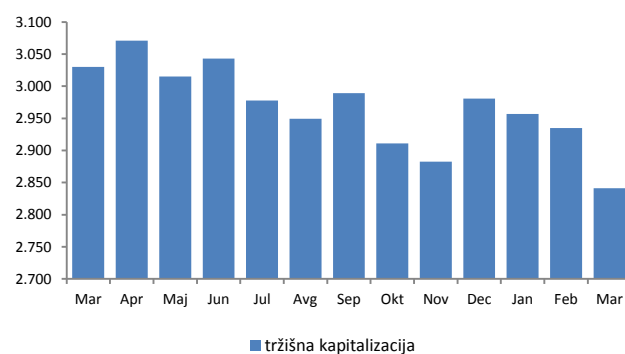
Nastaviće se aktivnosti na unapređivanju regulatornog okvira za oblast osiguranja, u skladu sa direktivama EU, kojim se propisuju uslovi za poslovanje i licenciranje društava za osiguranje na jedinstvenom tržištu osiguranja EU. Stupio je na snagu novi Zakon o stečaju i likvidaciji osiguravajućih društava, a Zakon o izmjenama

i dopunama Zakona o osiguranju je u skupštinskoj proceduri.

Kretanja na **tržištu kapitala** karakteriše nepovoljna likvidnost, nizak nivo prometa i nedostatak novih finansijskih proizvoda. Ukupan promet ostvaren na Montenegroberzi u 2015. godini iznosio je 65,4 mil.€ i niži je za 39,5% u odnosu na prethodnu godinu, prevashodno usljed izostanka primarne emisije državnih i korporativnih obveznica na domaćem tržištu kapitala, koje su u 2014. godini iznosile 53,0 mil.€. Tokom 2015. godine sklopljeno je 5090 transakcija, odnosno 19% manje u odnosu na 2014, a najviše se trgovalo akcijama Crnogorskog elektroenergetskog sistema i Crnogorskog Telekomu, sa učešćem od 27%, odnosno 11% u ukupnom prometu.

U prvom kvartalu ove godine ukupan promet ostvaren na Montenegro berzi iznosio je 10,1 mil.€ i niži je za

Grafik 11 Tržišna kapitalizacija, u mil.€

17,2% u odnosu na isti period prethodne godine. Pri tome, najveće interesovanje investitora je za ulaganja u kompanije koje isplaćuju dividendu, a smanjenje prometa uzrokovano je i činjenicom da investitori čekaju publikovanje finansijskih izvještaja kompanija za prethodnu godinu.

Posmatrano na mjesečnom nivou ostvareni promet u martu je iznosio 4,5 mil.€ i povećan je za oko tri puta u odnosu na prethodni mjesec. Sva tri berzanska indeksa, na godišnjem nivou, zabilježila su pad: indeks MONEX je smanjen za 6,8%, MONEXPIF za 2,8% i MNS10 za 1,4%. Tržišna kapitalizacija iznosila je 2.841,1 mil. €, što predstavlja smanjenje od 6,2 % na godišnjem nivou.

U toku je priprema Zakona o tržištu kapitala čime će se postići veći nivo usklađenosti crnogorskog zakonodavstva sa EU regulativom. U cilju zaštite manjinskih akcionara, podstiče se primjena Kodeksa korporativnog upravljanja. Intenziviraće se aktivnosti na povezivanju tržišta sa regionalnim i evropskim tržištima. S tim u vezi, Montenegroberza, pored bugarske, makedonske i zagrebačke berze učestvuje u SEE link projektu koji doprinosi objedinjavanju tržišta kapitala u regionu, a što će dugoročno uticati na povećanje likvidnosti.

✓	Rezultati:	-smanjenje premije osiguranja u prvom kvartalu ove godine, uz nepovoljnu strukturu ne predstavlja značajniji rizik za finansijsku stabilnost; -pad ukupnog prometa na tržištu kapitala i manji broj realizovanih transakcija; -novi berzanski indeksi:MNSE10 i MONEX.
!	Ograničenja/ izazovi:	-neadekvatna ponuda likvidnih hartija od vrijednosti; -tražnja pomjerena u korist manje rizičnih hartija od vrijednosti,posebno prema državnim obveznicama; -neadekvatno upravljanje imovinom fondova.
➤	Mjere/preporuke:	-povećati transparentnost finansijskih berzanskih izvještaja; -promovisati edukativne i promotivne aktivnosti, u cilju boljeg pozicioniranja osiguranja na finansijskom tržištu, u čemu će značajnu ulogu imati Nacionalni biro osiguravača; -nastaviti aktivnosti na harmonizaciji regulatornog okvira tržišta osiguranja i tržišta kapitala sa EU standardima.

3.3 Tržište rada i socijalna zaštita

Nedovoljna fleksibilnost na tržištu rada

Positivni pomaci na tržištu rada se nastavljaju, ali uz i dalje prisutne izazove koji se odnose na strukturnu neusklađenost ponude i tražnje, dugoročnu nezaposlenost, nisku stopu zaposlenosti i visoku stopu neaktivnosti radne snage, te visoku stopu nezaposlenosti, posebno mladih i visokoobrazovanih.

Broj zaposlenih, prema administrativnim izvorima, u 2015, u odnosu na 2014. godinu, je povećan za 1,2%, i rezultat je kretanja u sektoru usluga. Međutim, u istom periodu, povećan je i broj nezaposlenih za 4,3%. Tokom prva četiri mjeseca ove godine, u odnosu na uporedni period, broj zaposlenih bilježi rast od 0,3%, tako da je u aprilu 2016. iznosio 174.700. U istom mjesecu, broj nezaposlenih je iznosio 41.478, a stopa nezaposlenosti 17,8%. U prva četiri mjeseca ove godine u odnosu na uporedni period 2015, značajno je povećan broj nezaposlenih (20,5%), a posebno žena(31,2%),a broj lica koja prvi put traže zaposlenje povećan je za čak 40,5% ili za 4.242 lica, što je posljedica donošenja Zakona o dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti. U istom periodu, oglašeno je 11.343 slobodnih radnih mjesta, što je za 27,1% manje nego u istom periodu

prethodne godine, a izdato je 987 radnih dozvola za strance. Pri tome, relativno visoko zapošljavanje stranaca znatno ograničava zapošljavanje domaće radne snage.

U cilju boljeg povezivanja ponude i tražnje na tržištu rada, realizuju se mjere aktivne politike zapošljavanja, kroz programe obrazovanje i osposobljavanja, javne radove, programe za teže zapošljive kategorije nezaposlenih lica, stimulisanje preduzetništva, kao i kroz posredovanje u zapošljavanju. Poseban fokus je na one ciljne grupe koje u sadašnjim okolnostima predstavljaju najveći izazov, a to su dugoročno nezaposlena lica, mladi i žene. U 2015. godini, navedenim mjerama bilo je obuhvaćeno 3.615 lica, a za realizaciju istih utrošeno je 3,9 mil.€.

Programom stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem bez iskustva, koji je utvrđen i za IV generaciju korisnika, u 2016. godini obuhvaćeno je 3.452 korisnika. Istovremeno, realizovane su mjere aktivne politike zapošljavanja za 1.168 lica i to: po osnovu javnih radova zaposleno je 749 lica, obrazovanje odraslih obuhvata 259 lica, program stimulisanja zapošljavanja mladih 49, programi

namijenjeni RE populaciji 11 i ostali programi za dugoročno nezaposlena lica 100. Do kraja marta 2016, lica sa invaliditetom su uključena programe profesionalne rehabilitacije (75), javnih radova (21), subvencija za zarade (28) i grant šeme (300).

U 2015. godini, na sezonskim poslovima bilo je zaposleno 10.430 lica, što je znatno više nego u 2014, kada je bilo angažovano 8.944 sezonska radnika. Najveći broj sezonaca je zaposlen u turizmu i ugostiteljstvu, trgovini, uslugama i saobraćaju. Kroz program »Mladi u zimskom turizmu« finansirano je zapošljavanje 250 lica.

U toku su aktivnosti na izradi novog Zakona o radu, kojim će se, između ostalog, pored usaglašavanja sa pravnom tekovinom Evropske unije i međunarodnim standardima, ponuditi rješenja koja se odnose na ugovore o radu na određeno i neodređeno vrijeme, kao i na pojednostavljenje procedura, odnosno postupaka proglašenja tehnološkog viška i dr.

✓	Rezultati:	-realizacija aktivnih mjera zapošljavanja; -povećan broj zaposlenih na sezonskim poslovima.
!	Ograničenja/izazovi:	-nezaposlenost mladih; -neadekvatna obrazovna struktura nezaposlenih; -značajno prisustvo neformalnog rada; -naročiti izražen problem nezaposlenosti u sjevernom području; -smanjenje broja radno aktivnih i radno angažovanih žena-Zakon o dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti; -nizak nivo uključenosti lica sa invaliditetom i ranjivih grupa na tržište rada.
➤	Mjere/preporuke:	-unaprijediti radno zakonodavstvo; -sprovoditi aktivnosti u cilju povećanja fleksibilnosti tržišta; -pojačati sankcije za neprijavljeni rad; -usmjeravati aktivnu politiku zapošljavanja na radnike koji su u riziku da ostanu bez posla, čime će se povećati učešće starije populacije na tržištu rada.

Unapređenje ljudskih kapaciteta je preduslov za ostvarivanje razvojnih ciljeva Crne Gore

Vodeće načelo Strategije ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori 2016-2020. je da se za svu djecu od rođenja do polaska u školu obezbijedi zadovoljenje razvojnih potreba putem programskih i infrastrukturno adekvatnih usluga za koje će biti zadužen kompetentni kadar, uz aktivno angažovanje zajednica i roditelja. S tim u vezi:

- Urađeni su lokalni implementacioni planovi za povećanje obuhvata djece predškolskim obrazovanjem za lokalne samouprave Andrijevice, Bar i Danilovgrad.

- Realizuje se projekat "Interaktivne službe za rano i predškolsko obrazovanje" koji je usmjeren na pružanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja djeci iz seoskih područja u sjevernim opštinama.

U skladu s Akcionim planom za sprovođenje Strategije razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015-2020) razvijaju se modeli za unapređivanje međuinstitucionalne saradnje, osavremenjuju kurikulumi, uvode inovacije orijentisane ka većoj individualizaciji i poštovanju obrazovnih potreba srednjoškolaca, razmjenu i protok informacija između ustanova za djecu s posebnim obrazovnim potrebama.

U nastavnom programu opšte gimnazije izvršene su izmjene na način da je povećan broj časova prirodne

grupe predmeta u III i IV razredu. Takođe, urađeni su programi i sprovedene aktivnosti na pripremi škole za pilotiranje programa filološke gimnazije i matematičke gimnazije u školskoj 2016/2017. Izmjene nastavnog plana opšte gimnazije i nastavne programe pojedinih predmeta usvojio je Nacionalni savjet za obrazovanje.

U okviru Reforme srednjeg stručnog obrazovanja, u proteklom periodu, radilo se na poboljšanju kvaliteta ove vrste obrazovanja i, s tim u vezi, postignuti su značajni rezultati. Aktivnosti se realizuju u skladu sa Akcionim planom sprovođenja Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori za 2016. i 2017.

Sprovodi se Projekat „EPALE Nacionalni servis podrške za Crnu Goru“. Urađena su dva programa obrazovanja za osposobljavanje osoba sa oštećenim vidom za korišćenje Brajevog pisma i rad u Brajevoj štampariji.

U školskoj 2015/2016, programom stipendija obuhvaćeno je 76 učenika RAE populacije koji pohađaju nastavu u 21 srednjoj školi u Crnoj Gori (35 djevojaka i 41 muškarac). Prvi put stipendije je dobilo 28 učenika. U prvi razred srednje škole je prvi put upisano 24 učenika.

Obrazovanje odraslih predstavlja globalni razvojni prioritet. U okviru svojih strateških opredjeljenja u oblasti obrazovanja odraslih, obrazovni sistem Crne Gore omogućio je svim građanima sticanje prve kvalifikacije, stručno osposobljavanja i dalje usavršavanje. S tim u vezi, realizuje se i projekt EPAL - Elektronska platforma za učenje odraslih. U okviru ovoga projekta, uradiće se „Vodič kroz sistem neformalnog obrazovanja“, staviti u funkciju portal o neformalnom obrazovanju i promovirati ključna EU dokumenta u oblasti obrazovanja odraslih.

U narednom periodu realizovaće se aktivnosti na planu praktične primjene mehanizama za priznavanje i validaciju neformalno i informalno stečenih znanja i vještina, za osiguranje kvaliteta, veće povezivanje obrazovanja i tržišta rada, stvaranje jedinstvene baze podataka o programima, polaznicima i organizatorima obuka.

U toku je sprovođenje Demonstrationog projekta „Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i mentora u stručnom obrazovanju u Crnoj Gori“, čiji je cilj da podrži kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika u

stručnom obrazovanju. Projekat podržava Evropska trening fondacija (ETF).

Ministarstvo nauke i Ministarstvo prosvjete, u okviru projekta „Visoko obrazovanje i istraživanje za inovacije i konkurentnost – HERIC/INVO“, drugu godinu za redom, dodjeljuju Nacionalne stipendije za izvrsnost mladim, talentovanim visokoškolicima i istraživačima iz Crne Gore koji žele da nastave svoje akademsko i istraživačko usavršavanje. Konkurs je objavljen 24. marta i biće otvoren do 6. jula 2016. godine. Za program Nacionalnih stipendija opredijeljeno je 650,0 hilj.€, od kojih će 370,0 hilj.€ biti utrošeno na stipendiranje magistarskih studija, a 280,0 hilj.€ na stipendiranje doktorskih i postdoktorskih studija.⁹

U cilju obezbjeđenja većeg kvaliteta obrazovanja, bolje usklađenosti sa tržištem rada, zapošljivosti i mobilnosti, neophodno je izvršiti reformu modela studiranja. Ovo tim prije, jer model studiranja u Crnoj Gori nije u potpunosti usaglašen sa bolonjskim principima.

U toku su aktivnosti na reformi sistema studija na državnom univerzitetu, kao i pripreme za akreditaciju Univerziteta 2017. godine. Na Univerzitetu se smatra da se reformom modela studija, koja podrazumijeva prelazak na trostepeni sistem – osnovne, master i doktorske studije (3+2+3), mogu postići suštinske kvalitativne promjene u sistemu visokog obrazovanja. Ovaj model profiliše i promovira bečelorsku diplomu kao primjenjivu na tržištu rada kroz jasne ishode učenja, dok dvogodišnje master studije donose profesionalnu i stručnu, specijalizovanu diplomu, odnosno znanje zasnovano na pouzdanom kvalitetu cjelovitih nastavnih programa. Novi model studija podrazumijeva, osim ishoda učenja, i uvođenje praktične nastave, nove interdisciplinarnе studijske programe, povezivanje sa tržištem rada, ali i internacionalizaciju Univerziteta Crne Gore kroz povećanu mobilnost nastavnika i studenata i uvođenje engleskog jezika kao obaveznog.

---

⁹Na osnovu Konkursa za dodjelu nacionalnih stipendija za izvrsnost realizovanog u 2015. godini, 38 studenata magistarskih studija, 25 studenata doktorskih i 4 studenata postdoktorskih studija stiču znanja, vještine i kompetencije na prestižnim univerzitetima i naučnim centrima širom svijeta. Ministarstvo prosvjete je za ove namjene u prethodnoj godini izdvojilo 270,0 hilj.€, dok je Ministarstvo nauke izdvojilo 355,0 hilj.€.

Donesena je Odluka o broju studenata za upis na prvu godinu osnovnih studija, na postdiplomske specijalističke studije, kao i za upis na prvu godinu osnovnih studija na Fakultetu za crnogorski jezik i književnost za studijsku 2016/2017. godinu koji se finansiraju iz Budžeta Crne Gore.

Od ukupno 3.609 planiranih za upis na osnovne studije državnog Univerziteta u 2016/2017. godini, Odlukom je utvrđeno da će se 1.666 studenata finansirati iz Budžeta, a planiran je upis 1.943 samofinansirajuća studenta. Na postdiplomske specijalističke studije državnog Univerziteta planiran je upis 1.141 studenta, koji će se finansirati iz Budžeta, dok je broj planiranih samofinansirajućih studenata 1.100. U cilju implementacije principa afirmativne akcije, na osnovnim i specijalističkim studijama povećan je ukupan broj mjesta na svakom studijskom programu za jedan odsto. Na prvu godinu osnovnih studija Fakulteta za crnogorski jezik i književnost biće upisano 40 studenata od čega će se 25 finansirati iz Budžeta.

✓	Rezultati:	-uvođenje međunarodnih standarda u sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja; -realizacija Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem; -poboljšani studentski standard.
!	Ograničenja/izazovi:	-neusaglašenost modela studiranja u Crnoj Gori sa bolonjskim principima; -jaz između ponude i tražnje na tržištu rada, odnosno nedostatak sposobnog, konkurentnog i produktivnog kadra; -nedostatak finansijskih sredstava.
➤	Mjere/preporuke:	-nastaviti sa reformom plana nastave u osnovnom i srednjem obrazovanju, sa fokusom na ishod učenja; -unaprijediti obrazovanje predavača; -uvesti obaveznu nastavu engleskog jezika u predškolskim ustanovama; -reforma gimnazije; -optimizacija školske mreže; -modernizacija i unapređenje nacionalnog nastavnog plana za osnovno i srednje obrazovanje; -povećanje učešća i značaja fizičke aktivnosti; -obezbjediti dostupnost obrazovanja svim kategorijama stanovništva; -model finansiranja visokog obrazovanja zasnovan na rezultatima; -upisna politika; -povećanje mobilnosti crnogorskih studenata, istraživača i akademske zajednice; -dalje usklađivanje sistema obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada (otvaranje programa, upisna politika).

Svijest o značaju i uticaju nauke i tehnologije na svakodnevni život sve je razvijenija

Naučnoistraživački i inovacioni sistem zemlje predstavljaju integralni dio međunarodnog sistema i tržišta znanja. Neophodno je da poziv i karijera istraživača bude privlačnija za mlade ljude, uz kreiranje boljih mogućnosti za istraživače i naučnike, posebno u privatnom sektoru. Takođe, potrebno je povećati broj istraživača, kvalitet njihovog angažovanja, njihovu međunarodnu sektorsku i intersektorsku mobilnost.

U kontinutetu se realizuju međunarodni programi, i to: Okvirni program EU za istraživanje i inovacije „Horizont 2020“ (2014-2020); Okvirni program za saradnju Crne Gore sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju - IAEA (2014-2020); EUREKA program; NATO Naučni program za mir i bezbjednost i COST program.

Inovaciono preduzetnički centar Tehnopolis, u septembru ove godine, biće zvanično pušten u rad. U toku je Javni poziv za dodjelu poslovne podrške, a kojim se pozivaju sva inovativna fizička lica, preduzetnici i pravna lica, da prijave svoje poslovne ideje i apliciraju

za neki od dostupnih modela poslovne podrške (infrastrukturalna, konsalting, trening i inkubaciona podrška). Predmet Javnog poziva je podrška nosiocima poslovnih ideja, nezavisno od stepena razvoja njihove privredne aktivnosti (start-up baziran na znanju, spin-off projekat ili razvojni segment nekog već postojećeg privrednog društva).

TehnoPolis će direktno doprinijeti stavljanju nauke i inovacija u funkciju privrednog razvoja, čime će se omogućiti osnivanje inovativnih malih i srednjih preduzeća i smanjenje nezaposlenosti, sa ciljem usmjerenja mladih u preduzetništvo i stvaranje nove vrijednosti kroz inovacije.

Komunikaciju naučne zajednice, unutar nje same, sa obrazovnom zajednicom i širim društvom treba pospješiti. U tom smislu, formiraće se mreža za Odgovorno istraživanje i inovacije u Crnoj Gori.

Donijeće se Strategija inovativne djelatnosti (2016-2020), sa Akcionim planom (u toku je javna rasprava o Nacrtu). Tematski prioriteti za oblast inovativne djelatnosti, za period do 2020. godine, su: energija; poljoprivreda i hrana; održivi razvoj i turizam; informaciono-komunikacione tehnologije; medicina i zdravlje ljudi i novi materijali, proizvodi i servisi.

Evropska komisija je, 13. aprila 2016.godine, u okviru programa Horizont 2020, otvorila konkurs za projekte iz prioritetne oblasti "Nauka sa društvom i za društvo", sa jedanaest poziva na posebne teme. Pozivi su otvoreni do 30. avgusta 2016. godine. Cilj ovog segmenta HORIZONTA 2020 jeste da se razvije djelotvorna saradnja između nauke i društva, da se talenti angažuju u nauci i da se naučna izvrsnost prožme društvenom odgovornošću. Pored toga, ovo će biti instrument putem kojeg se nalaze rješenja za izazove evropskog društva, a to su izgradnja kapaciteta i razvoj inovativnih načina povezivanja nauke i društva. Projekti iz ovog programa će učiniti nauku privlačnijom za mlade ljude, povećati potrebu društva za inovacijama i otvoriti nove istraživačke i inovativne aktivnosti. Omogućiće se svim društvenim činiocima (istraživačima, građanima, donosiocima politika, poslovnim ljudima itd.) da sarađuju tokom čitavog istraživačkog i inovacionog

procesa, kako bi proces i njegovi rezultati bili usaglašeni sa vrijednostima, potrebama i očekivanjima evropskog društva. Ovakav pristup istraživanju i inovacijama se zove Odgovorno istraživanje i inovacije.

Crna Gora i Ministarstvo nauke postali su dio mreže zemalja kojima Stejt Department šalje informacije i omogućuje pristup inicijativama i aktivnostima koje oni realizuju u oblasti nauke i istraživanja, u okviru vodećeg program Vlade SAD o inovacijama i preduzetništvu-Globalna inovacija kroz nauku i tehnologiju inicijativa-GIST.

Realizuju se ili su stvoreni uslovi za realizaciju velikog broja (oko 180) projekta u okviru bilateralne naučne i tehnološke saradnje (NTS) Crne Gore sa: Slovenijom, Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Makedonijom, Srbijom, Austrijom, Italijom, Mađarskom, Turskom, NR Kinom.

✓	Rezultati:	-uključenost u veliki broj međunarodnih projekata; -završen Inovaciono preduzetnički centar "TehnoPolis" u Nikšiću; -razvijena bilateralna naučno-tehnička saradnja.
!	Ograničenja /izazovi:	-neadekvatna komunikaciju naučne zajednice, unutar nje same, sa obrazovnom zajednicom i širim društvom; -ograničena sredstva; -nedovoljna povezanost nauke i privrede.
➤	Mjere/ preporuke:	-povećati napore za što veća ulaganja u istraživanje, naročito kroz podsticanje ulaganja privatnog sektora; -jačanje bilateralne i multilateralne saradnje; -jačanje saradnje naučnoistraživačke zajednice sa privredom; -povećati/usmjeriti napore ka većem učešću u programu EU "Horizont 2020"; -uvođenje EU standarda, regulativa i ciljeva za društvo zasnovano na znanju, u kontekstu društvenog i ekonomskog razvoja.

Smanjenje broja penzionera, uz povoljnu izmjenu strukture

Prosječna penzija, u martu 2016, iznosila je 276,23 € i veća je u odnosu na isti mjesec 2015. godine za 1,2%. Potrebna sredstva za isplatu korisnicima prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja iznosila su 32,41 mil.€. Broj korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja u martu je iznosio je 124.583, od čega su 117.808 korisnici penzija (stariosnih, invalidskih, porodičnih i 8.790 inostranih), dok je 6.892 korisnika ostalih prava.

Tabela 7 Broj penzionera i iznos penzija

	Broj penzionera			Iznos penzije		
	1.	2.	2/1	1.	2.	2/1
	mart 2015	mart 2016		mart 2015	mart 2016	
stariosne	58.342	58.770	0,7	311,86	314,11	0,7
invalidske	22.756	21.768	-4,3	243,38	246,06	1,1
porodične	28.903	28.363	-1,9	217,79	220,89	1,4
ukupno	110.001	108.901	-1,0	272,98	276,23	1,2

Izvor: Fond PIO

Ukupan broj korisnika prava na penziju, u martu 2016. godine u odnosu na isti mjesec 2015, je manji za skoro 1,0%, uz povoljnu izmjenu strukture penzionera. Pri tome, najveće smanjenje zabilježeno je kod korisnika invalidske penzije (4,3%). Trend pada broja invalidskih penzija rezultat je reforme penzionog sistema. Zakonom je utvrđena nova definicija invalidnosti, kao i obavezno sprovođenje redovne revizije invalidskih penzija. Treba naglasiti i da je Fond penzijskog i invalidskog osiguranja, na lični zahtjev korisnika prava na penziju, donio rješenja za obustavu isplate penzije za 4.483 korisnice, radi ostvarivanja prava na doživotnu naknadu po osnovu rođenja troje i više djece. Broj korisnika ostalih prava iz PIO (naknade i dodaci) se smanjuje, jer se ova prava, shodno Zakonu o PIO-u, više ne utvrđuju u okviru Fonda PIO.

U 2015. godini realizovano je niz mjera za poboljšanje materijalnog položaja korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja kroz: obezbjeđenje jednokratne pomoći penzionerima sa najnižim primanjima, subvencioniranje nabavke prehrambenih namirnica,

sufinansiranje stambene izgradnje za socijalno najugroženije korisnike penzije i dr.

Reforma zdravstvenog sistema usmjerena je na podizanje nivoa zdravstvene usluge, a time i kvaliteta života svih građana. Zdravstveni sistem mora da obezbijedi dostupnu i pristupačnu, integrisanu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, uz razvoj i jačanje kadrova u zdravstvu, održivost finansiranja i postavljanje građanina u centar sistema.

Analiza faktora i pokazatelja koji karakterišu zdravstveni sistem pokazuje određena poboljšanja, uz pozitivna kretanja ključnih parametara potrošnje, pri čemu su identifikovane oblasti u kojima je potrebno dalje sprovođenje reformi. S tim u vezi, a u skladu sa Akcionim planom za sprovođenje strukturnih reformi za period 2015-2017, intenzivirane su aktivnosti u pravcu poboljšanja kvaliteta pružanja zdravstvenih usluga, edukacije kadra na svim nivoima zdravstvene zaštite, racionalizacije troškova, kontinuirane kontrole rada u svim segmentima zdravstvenog sistema, korišćenja privatnog potencijala, kroz privatno-javno partnerstvo, čime će se obezbijediti kvalitetnija, efikasnija i jeftinija medicinska usluga.

U cilju boljeg funkcinisanja i koordinacije na svim nivoima zdravstvene zaštite, sprovode se aktivnosti na edukaciji medicinskog kadra, smanjenju bolničkog posteljnog fonda i smanjenju nepotrebnog upućivanja pacijenata na tercijarni nivo zdravstvene zaštite i uštedi finansijskih sredstava.

Donošenjem Zakona o zdravstvenom osiguranju stvoreni su uslovi, pored ostalog, i za racionalizaciju troškova u segmentu privremene spriječenosti za rad, a realizacija Projekta obuke zdravstvenih radnika za praćenje potrošnje i bezbjednosti lijekova u zdravstvenim ustanovama doprinosi racionalizaciji u segmentu potrošnje lijekova.

Ugovori sa privatnim zdravstvenim ustanovama i stomatološkim ambulantom, zaključeni tokom 2015. godine, pod istim uslovima produženi su i za ovu godinu, imajući u vidu njihov doprinos unapređenju dostupnosti zdravstvene zaštite. Pri tome, za usluge određivanja dioptrije ugovori su prošireni na sve zainteresovane ustanove iz oblasti oftalmologije na teritoriji Crne Gore.

Realizuju se i aktivnosti čiji je primat jačanje pravnog okvira, odnosno njegovo usklađivanje sa evropskim standardima. Doneseni su Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zdravstvenom osiguranju i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda, a u toku su aktivnosti na pripremi Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti.

✓	Rezultati:	-redovna isplata penzija; -strukturne reforme u zdravstvu.
!	Ograničenja/izazovi:	-problemi u finansiranju penzijskog i zdravstvenog sistema; -rastući pritisak penzijskog i zdravstvenog sistema na javne finansije; -penzionisanje pod povoljnijim uslovima.
➤	Mjere/ preporuke:	-reforma penzijskog sistema; -nastavak aktivnosti na institucionalnom i ekonomskom jačanju zdravstvenog sistema (strukturne reforme); -uspostavljanje stabilnog sistema finansiranja penzijskog i zdravstvenog sistema; -povećanje transparentnosti i bolja promocija javnog zdravlja; -jačanje prevencije.

Značajno povećanje socijalnih davanja

Naknade korisnicima socijalne i dječje zaštite isplaćuju se uredno. Ukupna davanja za socijalnu i boračko-invalidsku zaštitu u 2015. godini iznosila su 58,4 mil.€. U periodu od januara do aprila 2016, za ove namjene utrošeno je 41,4 mil.€, što je značajno više u odnosu na isti periodu 2015. godine (23,9 mil.€). Pri tome, u 2015. godini smanjen je broj korisnika materijalnog obezbjeđenja i drugih prava koja se iz njega proističu, povećan broj korisnika dodatka za njegu i pomoć, a smanjen broj korisnika naknada po osnovu ostvarenih povlastica na putovanje lica sa invaliditetom.

Do povećanja davanja za socijalnu i boračko-invalidsku zaštitu u 2016. godini došlo je zbog primjene Zakona o dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, a kojim su propisana dva nova prava i to: pravo na naknadu roditelju ili staratelju – njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine, koje je, zaključno sa aprilom 2016, ostvarilo 1.598 lica i pravo na naknadu po osnovu rođenja troje ili više djece, koje je, zaključno sa aprilom 2016, ostvarilo 18.509 lica. U januaru 2016, kada je počela primjena ovoga zakona, 7.102 lica je imalo pravo na naknadu po osnovu rođenja troje ili više djece, a ukupno isplaćena sredstva su iznosila 1,7 mil. €. Broj korisnika ovoga prava, a time i isplaćena sredstva, su se

povećavala iz mjeseca u mjesec, tako da je je u februaru bilo 10.495 korisnika (3,3 mil.€), u martu 16.191 korisnika (5,9 mil.€) i u aprilu za 18.509 korisnika – isplata 5,6 mil.€.

Reforma sistema socijalne zaštite odvija se u pravcu podsticanja socijalne uključenosti, promovisanja jednakih šansi i rješavanja pitanja nejednakosti, pri čemu se poseban akcenat daje razvoju usluga. S tim u vezi, u toku je realizacija II faze projekta „Socijalni karton – Informacioni sistem socijalnog staranja”, koji će omogućiti lakši pristup tržištu rada licima sa invaliditetom i pripadnicima RAE populacije.

U cilju rješavanja problema nasilja, kao društveno-neprihvatljive pojave, donesena je Strategija zaštite od nasilja u porodici za period 2016-2020. godine. Utvrđen je Nacrt strategije za integraciju osoba sa invaliditetom, koja će dati rješenja za unapređenje prava lica sa invaliditetom, odnosno obezbjeđivanje uslova za njihovo puno i aktivno uključivanje u sve oblasti društvenog života.

Realizuju se projekti koji doprinose rješavanju egzistencijalnih, socijalnih, društvenih, zdravstvenih i drugih potreba starih i ugroženih lica. S tim u vezi, otvoreni su dnevni boravci za stare u opštinama Nikšić i Danilovgrad-Spuž, a potpisan je ugovor o izgradnji Doma za stara lica u Pljevljima. Takođe, u toku su radovi na rekonstrukciji objekta za potrebe Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju u opštini Danilovgrad.

Intenzivno se radi na rješavanju stambenih potreba penzionera. S tim u vezi, 100 penzionera iz Podgorice je dobilo stan, a u toku su radovi na izgradnji zgrade za penzionere u Nikšiću

Realizacijom mjera i aktivnosti iz Akcionog plana za implementaciju Strategije za trajna rješenja pitanja koja se tiču raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori, krajem 2015. godine, 44 porodice iz Kampa Konik II su se uselile u stanove, a postavljen je kamen temeljac za izgradnju još 120 stambenih jedinica.

U toku 2015. godine, na Kosovo se vratilo 27 porodica, odnosno 142 lica. U istom periodu, zbrinuto je 1.038 lica iz sistema azila, od čega 1.026 lica koja traže azil i 12 lica sa statusom izbjeglice.

✓	Rezultati:	-unapređenje infrastrukturnih kapaciteta javnih ustanova i pružaoca usluga socijalne i dječje zaštite; -poboljšani uslovi za direktan i individualan rad sa korisnicima usluga centara za socijalni rad; -potpisan Bilateralni sporazum između Crne Gore i Republike Slovačke o socijalnom osiguranju.
!	Ograničenja/izazovi:	-nedostatak kadrovskih i fizičkih kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite; -opterećenost budžeta socijalnim davanjima, podsticanje neaktivnosti stanovništva i neformalne zaposlenosti. (Zakon o dopunama Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti); -nedovoljna iskorišćenost EU fondova.
➤	Mjere/preporuke:	-aktivnosti na razvoju usluga i kapaciteta socijalne i dječje zaštite; -poboljšanje uslova i kvaliteta rada u ustanovama socijalne i dječje zaštite.

3.4 Imperativ ekonomske politike je povećanje učešća industrijske proizvodnje u BDP-u

Oporavak industrijske proizvodnje u najvećoj mjeri je rezultat rasta prerađivačke industrije, čije se učešće u ukupnoj industrijskoj proizvodnji povećalo sa 53,9% u 2014. na 59,9% u 2015. godini. Osnovni metali, koji predstavljaju okosnicu prerađivačke industrije i glavne izvozne proizvode, u 2015. godini bilježe rast, pri čemu je proizvodnja aluminijuma bila na nivou prethodne, a proizvodnja čelika bilježi rast, usljed ponovnog pokretanja proizvodnje u kompaniji Toščelik. U cilju obezbjeđenja povoljnije cijene električne energije, Kombinat Aluminijuma Podgorica je u martu ove godine sklopio ugovor sa slovačkom kompanijom "Le Trading" o isporuci električne energije do 2019. godine i, prvi put od osnivanja, u potpunosti se snabdijeva strujom iz inostranstva. Elektroprivreda Crne Gore je za potrebe KAP-a, 50% električne energije uvozila a ostatak obezbjeđivala na domaćem tržištu, što se može pozitivno odraziti na spoljnotrgovinski bilans Crne Gore.

U kompaniji očekuju da će promjenom dobavljača električne energije ostvariti uštede i unaprijediti poslovanje. Značajan rast i povećano učešće u ukupnoj industrijskoj proizvodnji ostvarile su drvna industrija i proizvodnja farmaceutskih proizvoda, koje predstavljaju oblasti sa velikim izvoznim potencijalom. Povećanje obima proizvodnje u šumarstvu, investiranje u kapacitete za preradu drveta, kao i pružanje mogućnosti malim preduzećima za udruživanja i zajedničko učešće na tenderima za davanje šuma na korišćenje rezultiralo je rastom drvne industrije. Pojačane mjere kontrole realizacije koncesionih ugovora i destimulacija izvoza, kroz uvođenje posebnih taksi na izvoz, doprinijeće značajnom padu izvoza sirovina u narednom periodu. Rast farmaceutske industrije rezultat je povećane proizvodnje i realizacije investicija u nove proizvode namijenjene izvozu, ali i niske baze iz 2014. godine. U ovoj godini očekuje se dalji rast proizvodnje, što će se posebno odraziti na

povećanje izvoza, koji čini oko 80% ukupnih prihoda farmaceutske industrije.

U cilju bolje valorizacije značajnog potencijala za rast i razvoj, a u skladu sa Akcionim planom za sprovođenje Strategije razvoja prerađivačke industrije 2014-2018, tokom 2015. i u I kvartalu 2016. realizovane su aktivnosti koje se odnose na:

- obezbjeđivanje povoljnih kreditnih linija za podsticanje razvoja prerađivačke industrije (u 2015. godini IRF je, sa 4,41 mil.€, podržano realizaciju 12 projekata, a u 2016. je za tri projekta opredijelio 1,88 mil.€).
- podsticanje razvoja klastera (u prošloj godini podržan je jedan klaster u iznosu od 10.000€, a u 2016. godini raspisan je novi Javni poziv, sa ciljem da se finansijski podrži efikasnije funkcionisanje inovativnih klastera i njihova bolja promocija).
- povećanje konkurentnosti, kroz usaglašavanje sa međunarodnim standardima (u 2015. godini podržano je 12 projekata, a ukupno opredijeljena sredstva iznosila su 65.264 €, pri čemu navedena suma obuhvata i sedam projekata iz programa za 2014. godinu, čija je finansijska realizacija kasnila). U toku je procedura razmatranja i ocjenjivanja 44 prispjele aplikacije po osnovu raspisanog Javnog poziva za 2016. godinu.
- Podsticanje investicija i konkurentnosti industrije u cilju povećanja broja zaposlenih (tokom prošle godine zaključeni su ugovori o korišćenju sredstava sa tri privredna društva, ukupne vrijednost 362.000 €, čijom realizacijom su otvorena 103 radna mjesta. Po osnovu aktuelnog Javnog oglasa evidentirano je 16 prijava, a u toku je postupak utvrđivanja njihove formalne ispravnosti. Vrijednost projekata je oko 50,0 mil.€, čijom realizacijom bi se omogućilo otvaranje oko 550 radnih mjesta. Pri tome, obezbijeđeni su povoljniji uslovi za ulaganja u nedovoljno razvijena područja.).

Pored navedenih programa, u narednom periodu implementiraće se i programi podrške razvoju preduzetništva, modernizaciji industrije i unaprjeđenja inovativnosti u malim i srednjim preduzećima.

✓	Rezultati:	-sprovođenje podsticajnih mjera za razvoj prerađivačke industrije; -usvojena Industrijska politika Crne Gore do 2020, sa okvirnim višegodišnjim Akcionim planom za implementaciju.
!	Ograničenja/ izazovi:	-nedovoljna zainteresovanost privrednih subjekata/apsorpciona moć privrednih subjekata za pojedine podsticaje/mjere -kretanja na svjetskom tržištu;
➤	Mjere/ preporuke:	-povećati kreditnu podršku sektoru industrije; -dalje podsticanje direktnih investicija; -saradnja sa privatnim sektorom, u cilju povećanja interesovanja privrednih subjekata za podsticajne mjere.

3.5 *Kontinuirano povećanje konkurentnosti agrarnog sektora*

Realizacijom mjera u primarnom sektoru postići će se kontinuirano snabdijevanje prerađivačkog sektora domaćom sirovinom, što će rezultirati povećanjem konkurentnosti domaćih proizvoda. Ulaganjem u objekte za preradu hrane i ispunjavanjem EU standarda bezbjednosti hrane, proširenjem asortimana proizvoda, ulaganjem u marketing proizvoda i uvođenjem novih tehnologija, podići će se kvalitet proizvoda i tražnja za njima, na domaćem i inostranom tržištu, odnosno povećati izvoz određenih proizvoda, prije svega, kroz turizam koji predstavlja najveći potencijal za izvoz prehrambenih proizvoda.

Agrobudžetom za 2016. godinu su, pored visine podrške, precizno dati kriterijumi i uslovi za njeno korišćenje. Nastavljena je podrška povećanju kvaliteta poljoprivrednih proizvoda, modernizaciji proizvodnje, uvećanju stočnog fonda, edukaciji poljoprivrednih proizvođača u cilju dostizanja EU standarda kvaliteta i bezbjednosti hrane. Nastavljen je trend povećanja transparentnosti realizacije mjera. Broj javnih poziva je povećan, sa 15 u 2015, na 19 u 2016. godini. Svi javni pozivi raspisani su u prvoj nedjelji marta, čime je omogućeno poljoprivrednim proizvođačima da na vrijeme planiraju svoja ulaganja.

Za subvencije u stočarstvu opredijeljeno je 2,24 mil.€. Iznosi su na prošlogodišnjem nivou: 70€ po grlu za krave i priplodne junice, minimum je da gazdinstvo ima četiri grla; 8€ po grlu za ovce i koze, minimum je da gazdinstvo ima za ovce 40, a za koze 30 grla u stadu. Podrška se dobija samo za grla iznad definisanog minimuma. Iznos podrške za organizovan tov junadi je ostao na istom nivou kao prethodne godine. Za tov junadi iz sopstvene proizvodnje, podrška iznosi 140€ po grlu, a smanjen je i minimum sa tri na jedno grlo.

Podrška unapređenju stočnog fonda, prvi put se realizuje kao zasebna mjera, kroz koju je izdvojeno 700,0 hilj.€, što je na prošlogodišnjem nivou. Podrška iznosi 50% od ukupne investicije. Pored steonih junica i priplodnih jagnjica, podrška se ove godine daje i za nabavku priplodnih jarica i nazimica.

Premije za mlijeko ostale su na prošlogodišnjem nivou. Podrška se daje u vidu osnovne premije u iznosu 0,06€, dok ukupna premija za one koji proizvode mlijeko po

EU standardu i koji proizvode veće količine mogu da dobiju do 0,10€ podrške po litru isporučenog mlijeka.

Značajna novina u ovogodišnjem Agrobudžetu je uvođenje subvencije za višegodišnje zasade po ha. Za ovu mjeru opredijeljeno je 500,0 hilj.€. Pravo na ovu vrstu podrške imaju samo registrovana poljoprivredna gazdinstva koja održavaju svoje zasade u dobrom poljoprivrednom stanju.

Podrška podizanju i modernizaciji/opremanju proizvodnih voćnih zasada iznosi 350,0 hilj.€. Kao i prethodne godine, proizvođači će podršku moći da ostvare za podizanje i modernizaciju voćnih zasada: podizanje novih voćnih zasada, nabavku potpornih stubova za špalirni uzgoj, mreža za zaštitu od ptica, sistema za navodnjavanje i specifične opreme i mehanizacije.

Za razvoj sektora vinogradarstva i vinarstva izdvojeno je 300,0 hilj. €. U oblasti maslinarstva uvedene su nove linije podrške, tako da će maslinari, osim za zasnivanje novih maslinjaka i revitalizaciju postojećih, nabavku sistema za navodnjavanje, nabavku mehanizacije i opreme, moći da ostvare podršku za zasnivanje maslinjaka na nekorišćenom zemljištu, za upravljanje biljnim otpadom (komina masline), kao i za podizanje podzida. Iznos podrške je udvostručen u odnosu na prethodne godine. Za ovaj sektor opredijeljena su sredstva u iznosu od 200,0 hilj.€.

Podrška povrtarskoj proizvodnji iznosi 320,0 hilj.€ i veća je za 23%, odnosno 60,0 hilj.€, u odnosu na 2015. godinu. Podrška se ove godine po prvi put realizuje kroz javni poziv.

Nastavljena je podrška uzgoju višegodišnjeg ljekovitog i aromatičnog bilja. Osim podrške za zasnivanje plantaža ljekovitog bilja, ove godine podržava se uspostavljanje sistema za navodnjavanje i nabavka specifične agrotehničke opreme i mehanizacije. Objavljen je prvi javni poziv, a drugi je planiran za jesenju proizvodnju.

Podrška za preradu na gazdinstvu, koja je uvedene po prvi put prije tri godine, ima značajne efekte za male proizvođače. Time se unapređuje kvalitet proizvoda i održavanje tradicionalne proizvodnje. Iznos je smanjen za 50,0 hilj. €, jer će se prerada posebno podržavati kroz IPARD like 2.

Podrška organskoj proizvodnji u 2016. uvećana je za 25% u odnosu na prošlu godinu, tako da je ove godine opredijeljeno 250,0 hilj.€. Prošle godine mjera je realizovana 100%, a podrška se daje u vidu direktnih plaćanja po ha za biljnu proizvodnju i po uslovnom grlu za stočarstvo.

Podrška očuvanju autohtonih genetičkih resursa iznosi 50,0 hilj.€, i veća je za 13,0 hilj.€ nego u 2015. godini.

Podrška upravljanju stajskim đubrivom je nova mjera, čiji ukupan budžet za ovu godinu iznosi 80,0 hilj.€. Podrška se realizuje kroz Javni poziv kojim su utvrđeni uslovi, kriterijumi i način prijavljivanja za korišćenje podsticajnih sredstava. Podrška će iznositi 60% ukupne investicije.

Za mjeru diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima ove godine su objavljena dva javna poziva.

Diverzifikacija ekonomskih aktivnosti-Ukupan budžet za ovu komponentu je 60,0 hilj. €, isti nivo kao prošle godine. Podrška se realizuje kroz Javni poziv kojim su utvrđeni uslovi, kriterijumi i način prijavljivanja za korišćenje podsticajnih sredstava u svrhu diverzifikacije ekonomskih aktivnosti, odnosno podrška investicijama u ruralni turizam. Podrška iznosi 40% ukupne investicije.

Podrška investicijama za adaptaciju planinskih katuna – nova mjera, čiji ukupan budžet za ovu godinu iznosi 50,0 hilj.€, a namijenjena je poboljšanju uslova stanovanja na katunima. Podrška se realizuje kroz Javni poziv kojim su utvrđeni uslovi, kriterijumi i način prijavljivanja za korišćenje podsticajnih sredstava. Podrška iznosi 50% ukupne investicije.

Podrška korišćenju planinskih pašnjaka nastavljena je i u 2016. godini. Ukupan budžet za ovu mjeru je 220,0 hilj. €, što je za 17,0 hilj.€ više u odnosu na 2015. godinu. Podrška po uslovnom grlu je povećana sa 9 na 10€.

Podrška obnovi i razvoju sela i izgradnji seoske infrastrukture - ukupan budžet za ovu mjeru iznosi 540,0 hilj. €, što je za 7,0 hilj.€ više u odnosu na prošlu godinu.

U toku je realizacija **IPARD like 1** poziva koji je objavljen tokom 2015. godine.

IPARD like 2 poziv objavljen je 1. aprila 2016. godine i biće otvoren do 1. jula 2016. godine. Kroz podršku i saradnju sa Evropskom unijom, Svjetskom bankom i MPRR obezbijeđeno je 5,2 mil.€ bespovratne podrške, što podrazumijeva preko 10, mil.€ investicija u sektor prerade hrane. Za razliku od IPARD like 1 poziva, IPARD like 2 je namijenjen subjektima koji se bave preradom hrane na način da se podignu standardi i investira u sektor koji ima veliki potencijal za dalji razvoj.

✓	Rezultati:	-intenzivirane aktivnosti u cilju povećanja konkurentnosti domaćih proizvoda, uz ispunjavanje EU standarda bezbjednosti hrane; -povećanje potencijala za izvoz poljoprivrednih proizvoda, posebno kroz turizam.
!	Ograničenja/izazovi:	-poljoprivredni sektor nedovoljno konkurentan; -nerazvijena ruralna područja.
➤	Mjere/preporuke:	-jačanje konkurentnosti i održivosti sektora poljoprivrede, kroz investicije u primarnu poljoprivrednu proizvodnju, preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda; -poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture; -diverzifikacija ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima.

3.6 Crna Gora teži da se pozicionira kao visokokvalitetna turistička destinacija

Ekonomiju Crne Gore u velikoj mjeri opredjeljuju kretanja u turizmu. S tim u vezi, kontinuirano se realizuju aktivnosti i mjere u cilju razvoja ovoga sektora, uz valorizaciju značajnih prirodnih potencijala. Povećanje konkurentnosti turizma, jednog od prioriteta ekonomske politike, podrazumijeva poboljšanje ambijenta za poslovanje, te obezbjeđenje dodatnih podsticaja za nova ulaganja u turističku infrastrukturu.

Primjenom rješenja predviđenih novim Zakonom o turizmu, koji je u pripremi, a kojima će se omogućiti održivi razvoj ovog sektora, brži razvoj nedovoljno razvijenih područja, dalji razvoj malog i srednjeg biznisa i efikasnije suzbijanje poslovanja u „sivoj“ zoni, doprinijeće se daljem razvoju turizma. Kako bi se unaprijedio sistema evidencije, donesena su podzakonska akta vezana za način podnošenja prijave i odjave turista, visinu boravišne takse za plovne objekte nautičkog turizma, bliže uslove za klasifikaciju, obilježavanje i sigurnost ski-staza. Veća sigurnost korisnika rafting usluga i eliminisanje nelegalnog poslovanja, između ostalog, razlozi su za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o raftingu, koji je u skupštinskoj proceduri.

U 2015. godini, realizovane su mjere i uvedeni podsticaji koji se odnose na: ukidanje obaveze plaćanja naknade za komunalno opremanje zemljišta za gradnju hotela kategorije četiri i pet zvjezdica; uvođenje progresivne stope oporezivanja, sa većim poreskim opterećenjem hotelskih objekata sa tri i manje zvjezdica, u prioritentnim turističkim zonama; smanjenje poreza na nepokretnosti do 30% za hotele sa četiri, odnosno do 70% za hotele sa pet zvjezdica; ukidanje obaveze plaćanja uvoznog PDV-a za proizvode i usluge za gradnju hotela kategorije pet i više zvjezdica.

U okviru aktivnosti koje se odnose na diverzifikaciju i unapređenje kvaliteta turističkog proizvoda, tokom 2015. godine, kroz Program podsticajnih mjera, potpisano je 50 ugovora. Istovremeno, uređene su planinske staze iz Nacionalne mreže planinskih staza, tematske staze u nacionalnim parkovima i prve staze za hodanje na krpljama (oko 19 km). Kroz projekat „Razvoj panoramskih puteva“, završena je ruta „Krug oko Korita“ sa četiri vidikovca, a u toku su aktivnosti na

ostalim rutama. Takođe, intenzivirane su aktivnosti na planu unapređenja kulturnog i sportskog turizma.

Na osnovu Programa podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2016/2017, sa predviđenim budžetom od 400 hilj.€ za ovu godinu, raspisan je Javni poziv za sufinansiranje u realizaciji projekata koji će, između ostalog, doprinijeti privlačenju turista sa novih emitivnih tržišta i produženju trajanja turističke sezone. Program obuhvata pet mjera koje se odnose na: obogaćivanje i unapređenje turističke ponude; podršku marketing aktivnostima za otvaranje novih emitivnih tržišta; sticanje licence za vodiča za kanjoning; organizovanje manifestacija i turističku valorizaciju i afirmaciju kulturnog nasljeđa.

U cilju poboljšanja ponude smještajnih kapaciteta, pored projekata čija je realizacija u toku („Portonovi“ Kumbor-Herceg Novi i u sklopu njega izgradnja prvog One&Only hotela u Evropi; „Hilton“ Podgorica; „Porto Montenegro“ Tivat; „Luštica Bay resort“ Tivat; Beyond Horizon Tivat), urađeni su projekti za još dva hotela, u Beranama i Mojkovcu. Završena je rekonstrukcija „Centra za odmor, rekreaciju i liječenje“ u Herceg Novom. Nakon prodaje hotela „Onogošt“ u Nikšiću, započete su aktivnosti na njegovoj sanaciji i rekonstrukciji, koji će nakon završetka radova biti kategorisan sa četiri zvjezdice. a u toku je i prodaja hotela „Durmitor“ na Žabljaku.

Ugovor o saradnji sa nisko-budžetnom kompanijom Wizz Air-om potpisan je na tri godine, čime je značajno poboljšana avio-dostupnost Crne Gore. U avgustu 2016. godine, uvešće se dvije cjelogodišnje avio-linije, iz Minhena i Milana, što će značajno doprinijeti povezavanju Crne Gore sa Njemačkom i Italijom, kao važnim emitivnim turističkim tržištima.

✓	Rezultati:	-u 2015. godini broj izdatih građevinskih dozvola za izgradnju hotela sa četiri i pet zvjezdica povećan za 140%; -unapređenje aviodostupnosti Crne Gore; -diverzifikacija i unapređenje kvaliteta turističkog proizvoda.
!	Ograničenja/izazovi:	-nedovoljan broj hotelskih objekata visoke kategorije; -prenaglašena sezonalnost; -veliki broj hotela nije u funkciji; -izgradnja stambenih objekata na turističkim lokalitetima; -neadekvatna putna infrastruktura (glavne saobraćajnice prolaze kroz turističke gradove, nema alternativnih puteva, nedostatak parking mjesta i sl.).
➤	Mjere/ preporuke:	-dalje unapređenje zakonske regulative; -suzbijanje „sive ekonomije“; -aktiviranje hotelskih kapaciteta koji već dugi niz godina nijesu u funkciji; -neophodno dalje unapređenje aviodostupnosti; -dalje smanjenje fiskalnih nameta za ulaganja u visokokvalitetan turizam, posebno u Sjevernom region.

3.7 *Sistemu upravljanja životnom sredinom pripada posebno mjesto u sistemu upravljanja za održivi razvoj*

Sistem upravljanja životnom sredinom oblikuje se na način kojim će se omogućiti **primjena najbolje evropske prakse iz ove oblasti u realizaciji ključnih razvojnih politika**, uz uključivanje svih zainteresovanih subjekata (predstavnika civilnog sektora i privrede) u široke konsultacije o ovoj kompleksnoj temi.

U skladu sa tim, nastavlja se prilagođavanje zakonske regulative (izrada novih zakona, izmjene i dopune postojećih, izrada podzakonskih akata), kao i priprema strategija, programa i mjera za implementaciju istih. Usvajanjem Nacionalne strategije biodiverziteta, sa Akcionim planom za period 2016-2020, stvoreni su uslovi za prelazak na održivu ekonomiju biodiverziteta u sklopu zelene ekonomije. U pripremi je Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (završena je javna rasprva o nacrtu) u kojoj su, polazeći od postojećeg stanja, identifikovani problemi koji predstavljaju izazov do 2030. godine i definisani odgovori na te izazove, sa detaljno razrađenim mjerama, podmjerama i ciljnim ishodima.

Pripremljen je Nacrt nacionalne strategije aproksimacije u oblasti životne sredine, s Akcionim planom za period 2016-2020. godine. Pri tome, napravljena je detaljna finansijska analiza, na osnovu koje su procijenjena sredstva za usaglašavanje sa standardima EU u životnoj sredini na nivou od 1,429 mlrd. €.

U skladu sa planiranom dinamikom, realizuje se veliki broj aktivnosti i projekata (u Mojkovcu, na Biogradskom jezeru, u Šavniku i na Žabljaku), koji su definisani Strategijom ekoremedijacije u Crnoj Gori, sa Akcionim planom za period 2014-2020. godine. Nastavljene su i aktivnosti na projektima koji su ugovoreni i uključeni u Kapitalni budžet za 2016. godinu (na Vranjini, u Plavu i sanacija kanala Port Milena u Ulcinju).

Saglasno tipologiji Evropske Agencije za zaštitu životne sredine, implementira se Program monitoringa životne sredine Crne Gore za 2016. godinu koji predstavlja osnovu za kreiranje politike zaštite životne sredine, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. U cilju utvrđivanja prioriteta i obezbjeđivanja finansijskih sredstava, pripremljen je Pregled statusa projekata iz oblasti komunalne infrastrukture i životne sredine.

✓	Rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> -zakodavne aktivnosti u cilju usaglašavanja sa EU regulativom i njihova primjena; -donošenje strateških razvojnih dokumenata; -integracija u nacionalne i sektorske politike pitanja vezanih za klimatske promjene; -izgradnja infrastrukture za tretman otpada, otpadnih voda i vodosnadbijevanja; -sprovođenje mjera za ublažavanje i eliminisanje evidentiranih uticaja zagađenja životne sredine; -preduzete aktivnosti na revitalizaciji Solane u Ulcinju, kao značajnom staništu za ptice od nacionalnog i svjetskog značaja; -u toku je izgradnja vodovodne i kanalizacione mreže u Baru (Čanj, Sutomore, Zenkovići, Šušanj, Polje i centar Bara)-realizacija Faze III Projekta vodosnadbijevanja i odvođenja otpadnih voda na Jadranskoj obali; -otpočela izgradnja postrojenja za pretvaranje deponijskog gasa u električnu–toplotnu energiju na deponiji Možura u Baru; -sanacija neuređenih odlagališta otpada (Vasove vode u Beranama-otpočela, Čafe u Opštini Bar, Vrtiljerka u Prijestonici Cetinje, Čarkovo polje u opštini Žabljak). -u cilju dinamičnijeg razvoja sjevera intezivirane su aktivnosti na valorizaciji Đalovića pećine; -obezbijedena su sredstva, kao i uslovi pod kojima će se dobiti sredstva, za izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Glavnom gradu Podgorica za 2017. godinu; -kroz usvojene cijene u 2016. godini dat je podsticaj za preuzimanje veće količine vode iz „Regionalnog vodovoda Crnogorsko primorje“ od strane primorskih opština; -završen je prvi projekat zaštite od radona i potpisan drugi sporazum o realizaciji projekta „Procjena i smanjenje radona u crnogorskim školama i vrtićima“.
!	Ograničenja /izazovi:	<ul style="list-style-type: none"> -prekomjerno i neracionalno iskorišćavanje pojedinih vrsta, odnosno ekosistema (biljni i životinjski svijet); -degradacija ili gubljenje ekosistema, prvenstveno konverzijom plodnog zemljišta u građevinsko; -eksploatacija mineralnih sirovina, za potrebe građevinarstva, devastira ekosistem; -zagađenje vode i zemljišta, naročito od industrije, izaziva gubitak biodiverziteta, a promjene u ekosistemu utiču i na zdravlje ljudi; -nedostatak finansijskih i kadrovskih kapaciteta; -nizak stepen svijesti u društvu i njegovog uključivanja u ove tokove; -neadekvatno finansiranje zaštite životne sredine kako iz javnih, tako i privatnih izvora; -neizgrađena infrastruktura za upravljanje komunalnim otpadom; -još uvijek nizak stepen integracije životne sredine u sektorske politike; -multiplikacija rizika od hazarda usljed klimatskih promjena; -nejednak razvoj regiona, pritisak na razvijena područja; -pogoršanje opštih uslova života tokom tranzicije izaziva neefikasnu eksploataciju resursa.
➤	Mjere/ preporuke:	<ul style="list-style-type: none"> -povećati efikasnost upotrebe resursa i obnovljivih izvora energije, minimizirati otpad i upotrebu toksičnih materija; -izgradnja novog bloka i gašenje postojećeg u TE Pljevlja i uvođenje najboljih dostupnih tehnika u KAP-u, biće ključni faktori koji će uticati na ukupne GHG (gasovi sa efektom staklene bašte) emisije u Crnoj Gori; -izgradnja nacionalnih kapaciteta za sprovođenje strateških nacionalnih prioriteta, posebno onih od značaja za implementaciju globalnih multilateralne sporazuma u životnoj sredini.

3.8 Savremeni način korišćenja prostora, prilagođen razvojnim potrebama i interesima Države

Politika uređenja prostora usmjerena je na rješavanje ispoljenih problema u ranijem periodu i, pri tome, na koncipiranje, odnosno primjenu novog, savremenog načina korišćenja prostora, prilagođenog razvojnim potrebama i interesima Države. U skladu sa tim, nastavljena je reforma oblasti uređenja prostora, koja podrazumijeva izradu novih, odnosno izmjene i dopune postojećih planskih dokumenata i pripadajućih mjera, kao i doradu i unapređenje postojećih zakonskih rješenja za efikasan sistem planiranja. Ovo se, prije svega, odnosi na plansku dokumentaciju koja se radi za krupnu infrastrukturu, energetske objekte, područja posebne namjene (morsko dobro, nacionalni parkovi i sl.), a saglasno Prostornom planu Crne Gore, kojim su utvrđeni državni ciljevi i mjere prostornog razvoja, koji

su usklađeni sa ukupnim ekonomskim, socijalnim, ekološkim i kulturno–istorijskim razvojem Crne Gore.

Novim Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata, koji je u pripremi, na kvalitativno nov način tretirana je ova oblast, uz definisanje i normativno uređivanje osnovnih uslova planiranja prostora. Obuhvaćeno je i elektronsko funkcionisanje sistema uređenja prostora i izgradnje objekata; unapređenje učešća javnosti i organa javne uprave i njihovo upoznavanje sa ciljevima i svrhom izrade planskih dokumenta; evidentiranje planskih dokumenata u centralnom registru planske dokumentacije koji vodi nadležno ministarstvo. Istovremeno, date su osnovne postavke uređenja u obalnom prostoru: uređenje prostora u obalnom području, ograničenja u obalnom području, ucrtavanje linija morske obale, granice morskog dobra i linije obalnog odmaka i dr.

Donesena su, ili su u pripremi, sljedeća planska dokumenta: u skupštinskoj proceduri je PPPN za Durmitorsko područje; završena je javna rasprava o Nacrtu PPPN za obalno područje; donesena je Odluka o donošenju DPP za Termoelektranu Pljevlja i DSL „Dio sektora 50“; u toku je izrada prednacrt plana za PPPN Nacionalnog parka „Prokletije“ i PPPN Nacionalnog parka „Skadarsko jezero“; urađen je predlog DPP za Jadransko–jonski autoput; u toku je izrada DPP za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači i urađen predlog DPP za prostor višenamjenske akumulacije na rijeci Komarnici, čije usvajanje zavisi od izbora koncesionara; u toku je izrada nacrt plana DSL „Sektor 1“-RT Kobila-Njivice-ušće Sutorine; u toku je izrada prednacrt plana DSL „Dio sektora 43–Luka Budva“, DSL „Sektor 20 i sektor 21“ i DSL „Dio sektora 22“; urađen je PUP Opštine Ulcinj i predlog plana LSL „Dubovica I“ i usvojene izmjene i dopune planova privremenog karaktera u zoni morskog dobra, za period 2016-2018. godine.

✓	Rezultati:	-reformske aktivnosti i stvaranje uslova za primjenu najbolje svjetske prakse u poslovima upravljanja i korišćenja prostora; -intezivne aktivnosti na izradi nove prostorno-planske dokumentacije, na državnom i lokalnom nivou; -suzbijanje bespravne gradnje i dalje devastacije prostora, uz primjenu represivnih zakonskih rješenja.
!	Ograničenja/izazovi:	-dug period izrade planskih dokumenata; -nedovoljni instrumenti implementacije planskih dokumenata (imovinsko-pravni odnosi); -nedostaci planskih dokumenata koji se ne mogu sagledati dok se plan ne prenese na teren; -pet primorskih opština i dalje nije izradilo PUP-ove.
➤	Mjere/preporuke:	-obezbijediti potpunu primjenu propisa, standarda i savremenih koncepata, kao što su zaštita kulturnog i prirodnog pejzaža, autentičnih ambijenata i procjena ranjivosti prostora; -formirati i redovno ažurirati dokumentacione osnove i informacioni sistem o prostoru, kao osnovnih preduslova za izradu kvalitetnih, održivih planskih dokumenata; -podsticati ravnomjerni razvoj, redefinisanjem dosadašnjih modela u prostornom planiranju i primijeniti nove modele integralnog upravljanja prostorom, u skladu sa državnim interesima; -jačati ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju; -riješiti problem bespravne gradnje objekata; -sačuvati identitet predjela i definisati nacionalnu politiku arhitekture, kada su u pitanju prostor i izgradnja; -obezbijediti javni interes pri uređenju prostora i izgradnji objekata, ali ne na štetu privatnog interesa.

3.9 Funkcionalniji sistem javne uprave

Stvaranje racionalnijeg i funkcionalnijeg sistema javne uprave u osnovi je aktuelnih i budućih reformskih mjera i aktivnosti. U proteklom periodu postignuti su ograničeni efekti realizovanih mjera, koje su, uglavnom, bile normativnog ili plansko–strateškog karaktera, čija se rješenja nijesu dosljedno primjenjivala. U tom smislu:

- prepoznata je potreba izmjena Zakona o državnim službenicima i namještenicima, Zakona o državnoj upravi i Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave;

- unutrašnja organizacija javnog sektora nije na zadovoljavajućem nivou i nije ostvaren cilj – smanjenje broja zaposlenih;
- upravljanje ljudskim resursima je od ključnog značaja za regulatornu reformu, tako da je neophodno kontinuirano jačanje i edukacija kadrovskih kapaciteta javne uprave u cilju dostizanja višeg nivoa kompetencija za proces evroatlantskih integracija i implementaciju regulatornog okvira;
- za postizanje održivog ekonomskog rasta i konkurentnosti potrebna je racionalnija, efikasnija, bolje motivisana administracija, uz

istovremeno jačanje sistema nadzora i odgovornosti za preuzete obaveze.

Potreba sprovođenja kompleksnih reformi **na lokalnom nivou**, utvrđena na osnovu analize stanja i efekata realizacije dosadašnjih mjera, usloвила je početak aktivnosti na pripremi Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi.

U cilju stvaranja funkcionalnije javne uprave, efikasnijeg i kvalitetnijeg obavljanja javnih funkcija, odnosno pružanja usluga građanima i privredi predložen je set mjera, koje se odnose na:

- izmjene regulative (zakona i uredbi) koja uređuje organizaciju i rad državne uprave;
- uspostavljanje zaokruženog pravnog okvira na lokalnom nivou, posebno donošenjem: Zakona o imjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi, Zakona o komunalnim djelatnostima i Zakona o legalizaciji neformalnih objekata;
- realizaciju Akcionog plana za 2016. godinu, vezanog za planski okvir javnog sektora 2016-2020. godine.

Priprema Strategije reforme javne uprave u Crnoj Gori 2016-2020. godine sa pratećim akcionim planom je u završnoj fazi izrade. Nakon njenog donošenja, EU će direktno finansijski podržati realizaciju aktivnosti iz Akcionog plana.

✓	Rezultati:	-stvorene osnovne normative i institucionalne pretpostavke razvoja javne uprave
!	Ograničenja/izazovi:	-prekomjerna zaposlenost, uz nedovoljan nivo kompetencija; -kašnjenje u pripremi i donošenju planskog okvira za započeti srednjoročni period 2016.-2020. godine; -nezadovoljavajuća implementacija postojeće regulative, posebno na lokalnom nivou.
➤	Mjere/preporuke:	-usaglašavanje posebnih propisa (regulative) sa novim ZUP-om; -donošenje i realizacija Programa obuke kadrova radi unapređenja znanja i vještina zaposlenih na svim nivoima u javnom sektoru; -realizacija mjera u cilju bržeg razvoja javnog sektora.